

הליכות שדה

גליון מס' 193

שבט תשע"ו

יו"ל ע"י

המכון לחקר החקלאות עפ"י התורה

המכון לחקר החקלאות עפ"י התורה

משרדים: ת.ד. 155 יד בנימין 76812

טל: 08-8594099

המחלקה ההלכתית: רח' המלמד 1 הר

נוף, ירושלים טל: 02-6488888

המחלקה המדעית: מכון וולקני

ת.ד. 6 בית דגן 50525

טל: 08-9683349

חוות גידול ונסיונות: שערי אברהם

צומת "ראם" (מסמיה)

כתובת:

מערכת "הליכות שדה"

מכון לחקר החקלאות עפ"י התורה

ת.ד. 155 יד בנימין מיקוד 76812

טל: 08-8594099 פקס: 08-8592737

כתובת בירושלים:

בית מדרש גבוה להלכה בהתישבות החקלאית

רח' המלמד 1 ת.ד. 34057 ירושלים 91340.

טל: 02-6488888, פקס 02-6522010

דוא"ל: bhl@bhl.org.il

העורך: הרב א. שלנגר

בסיוע: המועצה האזורית נחל שורק,

משרד המדע מינהל התרבות.

* * *

המאמרים הם על דעת כותביהם בלבד פרט
ל"חוזר ההלכתי" שמבטא את עמדת המכון.
אין המערכת אחראית לתוכן המודעות ולסגנון
נן ואין בפירסומן הסכמה על כשרות המוצרים.

* * *

נא לשמור על הגליונות מפני דברי תורה

שבהם.

בית מדרש גבוה להלכה בהתישבות החקלאית

מיסודו של

הרה"ג הרב **קלמן כהנא** זצ"ל

בראשות

הרה"ג הרב **יוסף אפרתי** שליט"א

- מפעל ירושלמי זרעים
- מכון ללימודי מצוות התלויות בארץ
- ע"ש ר' חיים קהן ז"ל.
- קרן לחילול מעשר שני (קרן המעשרות)
- כולל "קנין אברהם" ע"ש ה"ר אברהם הררי ז"ל
- כולל "מאור יצחק" ע"ש ר' יעקב יצחק בודנר ז"ל
- כולל "נאות אריה" ע"ש הגה"צ הרב ארי' לוי זצ"ל
- כולל - אור אברהם
- כולל זכרון משה

רשת כוללי ערב - "נר משה"

"אהל שרה" - הר נוף

"בית אברהם" - הר נוף

"בית יאראי קאטץ" - מרכז ירושלים

"דעת משה" - בית שמש

"בית מאיר ומרדכי" - ביתר

"זכרון נתן אהרן" - ארזי הבירה

"מעיני הישועה" - רמת שלמה

"משכן רותם" - קרית ספר

"משנת משה" - אחוזת ברכפלד

"צמד לציון" - רמות א'

תוכן הענינים

מורשת הרב רוזנברג 5
הרב ברל ויין

מבית הוראה למצוות הארץ - ע"ש הרב ש.א. רוזנברג זצ"ל 9
* הקדמת אכילת פירות שביעית
* פרחים עונתיים
* נעבד ונזרע
* המקבל שתיל במתנה

דין ירק במוצאי שביעית 12
הרב יוסף י. אפרתי

זמן ביעור ענבים ויין 17
הרב דויד יצחקי

זמן ביעור פירות שיצאו לחו"ל 27
הרב מאיר קסלר

על ביעור פירות שביעית 33
הרב זלמן ש. הכרמי

סיום מסכת שביעית 42
הרב מתתיהו סטאר

סיום מסכת שביעית 46
הרב יהודה וגשל

בית הוראה על שם הרב ש. א. רוזנברג זצ"ל

כבר הובא בגליון הקודם כי בבית המדרש פועל בית הוראה לעניני מצוות התלויות בארץ, בית הוראה זה – נקרא ע"ש הרה"ג אלכסנדר רוזנברג זצ"ל, שהיה ממיסדי ארגון הכשרות O.U. בנדבת לבם של משפחתו (חתנו שליט"א ובתו תחי').

לחוברת זו – צירפנו מאמר אודותיו, המאמר שנכתב למקומו ושעתו בארה"ב, תורגם כפי שהוא לעברית וכך הוא מתפרסם.

יש קושי להעריך כראוי – פעלם של ראשונים, כי כאשר אנו רגילים כיום למערכות כשרות מפותחות, ולכלים מכלים שונים שעומדים לימין המערכת, ממשיגים בכל מקום ומקום עד למערכות טכנולוגיות המסייעות בכשרות - קשה להפנים עד כמה היה קשה לעבוד בימי בראשית בנושא ההכשרים בכלל ובארה"ב בפרט, המעלעל בדפי היסטורית הכשרות באותה תקופה ימצא באלו נסיונות וקשיים עמדו נותני הכשרות, הרב רוזנברג זצ"ל הי' מהראשונים שהצליחו לבנות יסוד לכשרות כדבעי.

יורשה לי להוסיף נקודה אישית – בהיותי צעיר לימים שמעתי שמעו מרחוק, אמור"ר הרה"ג ר"ש אפרתי זצ"ל שהיה ראש מחלקת הכשרות ברבנות הראשית באותה תקופה ונלחם בכל כוחו (כמעט ללא אמצעים) את מלחמת הכשרות אמור"ר זצ"ל והרב רוזנברג זצ"ל היו שותפים לדרך, לבניית כשרות כהלכה, ולכן יש בלבי שמחה מיוחדת שבית הוראה שנועד להשיב ולהדריך כהלכה במצוות ארץ חמדה נקרא על שם הרה"ג ר"א רוזנברג זצ"ל.

יוסף י. אפרתי

מורשתו של הרב שלמה אלכסנדר רוזנברג

הרב ברל ויין

שלמה המלך מביא בקהלת משל על חכם אנונימי, עני בממון ובתהילה, המציל את העיר הנצורה בעזרת עצתו וחכמתו. למרות זאת, כעבור זמן קצר הוא נשכח מלב כל אלו שהפיקו תועלת מעצתו. ההיסטוריה היהודית רוויה בגיבורים בלתי מהוללים ש"מילטו את עירנו" אך נשכחו בחלקם הגדול, אף שדורות של יהודים חייבים להם תודה על אומץ לבם, חכמתם ומסירותם. ייתכן אמנם שהרב רוזנברג עוד זכור לדור

הרבנים המבוגר כאן ובארץ ישראל, אך במקרה הטוב הוא נשאר גיבור מהולל למחצה. וסביר להניח שכך בדיוק הוא היה רוצה להיות. לפיכך, מילותיי הבאות אינן באות להספיד את הרב רוזנברג בלבד אלא לתאר כיצד ניצלה הכשרות באופן פרקטי, ואיך הוא הרים את קרנה ואת הסטנדרטים שלה בעולם היהודי.

עקב האכילס של מוסד הרבנות האורתודוקסית באמריקה בששת העשורים הראשונים להגירה היהודית האינטנסיבית לאמריקה היה הפיקוח על הכשרות. קשה לתאר את האנדרלמוסיה שהתחוללה בכל ענייני הכשרות. רבי יעקב יוסף הגדול, שהתמנה לרב הראשי הראשון והיחיד של ניו יורק, נרדף עד מותו בטרם עת בשנת 1902 על ידי כוחות יריבים שהתנצחו על השליטה במוצרי מזון כשרים בניו יורק. הפיקוח על הכשרות נפל לידיהם של אנשים – יצרני מזון ומפיציו, קצבים, בעלי משחטות, "רבנים" מפוקפקים ושרלטנים גמורים – שנכנסו לעסק במטרה ברורה להפיק את מרב הרווחים מהצרכן שומר הכשרות. אל תעשיית הכשרות הסתננו מנהלי איגודי עובדים מושחתים ואפילו מנהיגי פשע מאורגן. רבנים בודדים נאבקו בגבורה על שמירת גדרי הכשרות בקהילותיהם ובשכונותיהם, אך עבור רבים הייתה זו מלחמה מתישה ועם הזמן אף כושלת.

בשורש הבעיה עמדה העובדה שאף ארגון קהילתי לא היה ערוך ליטול אחריות על פיקוח כשרותי אינטנסיבי שאינו תלוי בצרכי האינדיבידואל לרווחים אישיים או בלחצים מצד יצרני מזון וספקי מזון להורדת סטנדרטים. המשכורות הנמוכות להחריד ששולמו לרבנים אמריקניים באותה תקופה אילצו אנשים גדולים ומכובדים לנקוט עמדות של שתיקה ופשרנות בתחום הפיקוח הכשרותי. האיגוד האורתודוקסי (ה-OU) התחיל לטפל בבעיה זו, אך לא נעשו צעדים משמעותיים עד למינויו של הרב אלכסנדר רוזנברג למפקח הרבני על הכשרות ב-OU. הרב רוזנברג, נצר לשושלת מכובדת של רבנים הונגרים, היווה שילוב של חן קדומים, הבנה ממולחת של אנשים והמניעים האמתיים שלהם, חוש עסקי מפותח, יושר ללא רבב, חמלה עצומה כלפי אנשים ותחושת אחריות ציבורית שאפשרה לו לראות את התמונה הרחבה ולא רק את המקרה הצר שניצב לנגד עיניו. הרב רוזנברג היה תלמיד חכם בעל שיעור קומה שידע מתי ועם מי להתייעץ בענייני הלכה ומדיניות, והוא שימש סמל ודוגמה ליעילות והגינות בכל מהלכיו. אך הישגו הגדול ביותר היה שבכל אשר פנה, החוויה תמיד הסתיימה בקידוש ה'.

הרב רוזנברג חזה בעיני רוחו את היום שבו יהודי יוכל להיכנס לכמעט כל סופרמרקט בצפון אמריקה ולקנות מזון כשר בהשגחת ה-OU. בימינו, כל יהודי שנסע אי פעם למקום כשלהו בארצות הברית – אלסקה, הוואי, יוטה, צפון דקוטה או כל מקום אחר

– יעריך לאשורו את השירות שסיפק הרב רוזנברג בהנהגת ה-OU ובהפצת המושג של תפוצת מוצרים כשרים בתעשיית המזון הכללית. הוא לא נתן יד לפשרות בגדרי הכשרות, ויחד עם זאת תמיד הבין את הקשיים שבהם נתקלו יצרני מזון רבים בקיום גדרים אלו. הוא נהג לומר למנהלי מפעלי המזון שעמדו תחת השגחת ה-OU: "אנחנו כאן כדי לעזור לכם. איננו הבעיה, אלא אנחנו כאן כדי לספק לכם את הפתרון". מוצרים רבים נושאים היום חותמת כשרות הודות לרוח היוזמה, לדיפלומטיה השקטה ולרצון הברזל של הרב רוזנברג. היה זה הוא שיזם והשביח את שיטת השחיטה ההמונית של עופות כשרים אשר הפכה לנורמה מקובלת ברחבי העולם היהודי כיום, בתוספת שיפורים ושכלולים טכנולוגיים. היה זה הרב רוזנברג שהדגיש בפני מפעלי מזון אמריקניים בכירים כגון קולגייט-פלמוליב, ה.ג. היינז, ריץ', פרוקטור וגמבל, בסט פודס ואחרים את האפשרויות העומדות בפניהם בייצור מזון כשר ופיקוח כשרותי.

סגנונו האריסטוקרטי, לבושו המוקפד, יושרו, תבונתו ואמונתו עשו רושם כביר על קונצרנים לא-יהודיים אלו, ושכנעו אותם לאפשר לרבנים "לברך את המכונות שלהם" ולפקח על ספקיהם והמלאי שלהם.

יהודי הציע פעם לרב רוזנברג הצעה שאינה ישרה לגמרי, שממנה עמד להפיק רווח אישי ניכר. הרב רוזנברג ענה: "און ואס זאגט גאט?" ("ומה אלוקים חושב?"). התרשמתי כל כך מתשובתו של הרב רוזנברג שסיפרתי את הסיפור לתלמידי פעמים רבות, והם קנו לי לוח שעליו חרוטות המילים "און ואס זאגט גאט?". הלוח עזר לי להימנע ממצבים שעליהם אני עלול להתחרט ביום מן הימים.

הרב רוזנברג אהב כל יהודי – משימה לא קלה בהתחשב בעיסוק היומיומי שלו בפרטים הקטנים של פיקוח ואדמיניסטרציה בתחום הכשרות. הוא ניחן בסבלנות מופלאה, מחל על עלבונות אישיים מצד אנשים קנאיים ורעי לב ותמיד חיפש הזדמנויות לעזור לזולת. הרב רוזנברג שימש כנציג רבני במחנות העקורים בגרמניה בעקבות מלחמת העולם השנייה, שם הוא נתפס כמלאך מושיע, בפרט בעיני רבנים ומנהיגים חסידיים ששרדו את המלחמה.

כשרבים מהם היגרו לאמריקה כעבור שנים אחדות, הרב רוזנברג עזר להם להתבסס על ידי מתן ייעוץ, כסף (הוא נודע בזכות הסכומים הגדולים שנידב לצדקה), משרות ועידוד אישי. בשנות השישים הוא נהג לבקר בקהילות ויליאמסבורג ובורו פארק שבברוקלין בימי חול המועד. הוא היה עומד שם מן הצד, מביט בעגלות התינוקות, בבגדי החג ובדור החדש שצמח מתוך האפר ומחייך מבעד לדמעותיו. לא תהיה זו גוזמה לומר שהיסודות להכשרים חסידיים עדכניים רבים הונחו על ידי הרב רוזנברג. הדברים נכונים גם לגבי ארגוני פיקוח כשרותי "פרטיים" מוצלחים הקיימים בימינו,

שכן כולם סמכו על ה-OU לסיפוק חומרי הגלם הבסיסיים למוצרים "שלהם", ומן הסתם ממשיכים לעשות זאת גם כיום. נדיבותו ורוחבו לבו של הרב רוזנברג לא ידעו גבול, ואם הוא סבר שסיוע למאמצים ולארגון של מאן דהוא יקדם את המטרה – דהיינו, כשרות אוטנטית – הוא היה מספק את הייעוץ, שיקול הדעת והניסיון הדרוש.

בכוונה תחילה לא הכברתי באנקדוטות על הרב רוזנברג במאמר זה, אף שיש באמתחתי רבות כאלה. אך אני מבקש לחתום את הדברים בסיפור הבא: ירשתי את מקומו של הרב רוזנברג בתור המפקח הרבני של ה-OU. בשנת 1974, בעיצומו של חרם הנפט הערבי על המערב בעקבות מלחמת יום הכיפורים (זוכרים את הימים הטובים ההם?), אחד משני הספקים הראשיים של גליצרין כשר בארצות הברית נאלץ להפסיק את משלוחיו בשל מחסור בנפט. קיבלתי טלפון בהול מחברה מסוימת בפיקוח ה-OU, קונצרן גדול מאוד. היו ברשותם 100,000 תוויות מודפסות עם חותמת ה-OU ולא היו להם כל תוויות אחרות למוצר שלהם. אי לכך, היה עליהם לסגור את מפעלם במשך יומיים או שלושה עד אשר ישיגו תוויות ללא חותמת ה-OU. מובן שהדבר היה מסב להם הפסדים כלכליים ניכרים. אמרתי להם שאנסה לעזור להם. התקשרתי לספק הגליצרין הכשר השני והסברתי את המצב לסגן הנשיא האחראי על השיווק. ביקשתי ממנו למכור מספר מכליות גליצרין לאותה חברה, אף שהיא אינה לקוחה מן המניין. סגן הנשיא הרהר לרגע, ואז אמר לי שהגליצרין יסופק לפי התמחור המקובל ללקוחות קבועים. לאחר מכן הוא שאל אותי: "כבוד הרב, האם אתה חושב שהרב רוזנברג יודע שם בשמים מה אני עושה למענכם?" לאיש עסקים קשוח ולא יהודי זה לא היה שום ספק שהרב רוזנברג נמצא בשמים! למען האמת, גם אני איני מסופק בכך. בשם כל מיליוני האנשים הנהנים מאוכל כשר זמין ושופע כל כך, תודה לך הרב רוזנברג.

בית הוראה למצוות ארץ

ע"ש הרב ש. א. רוזנברג זצ"ל

הקדמת אכילת פירות שביעית

שאלה: אם יש לפניו פירות הקדושים בקדושת שביעית ופירות שאינם קדושים בקדו"ש כגון פירות חו"ל, אם יש להקדים בברכת הנהנין את פירות השביעית,

תשובה: לאותם דעות שיש באכילת פירות שביעית מצוה, הרי אכילת מצוה קודמת. אמנם לדעת מרן החזו"א זצוק"ל שאין באכילה מצוה, יש לעיין אם יש להקדים אכילת פירות שביעית. לא מצאנו כמעט נידון בברכת הנהנין שיהיה חייב להקדים פירות א"י לפירות חו"ל, ואדרבה מין שבעה הגדל בחו"ל קודם לברכה לפרי שאינו משבעת המינים, אפי' שגדל בא"י (ויש לעיין מה שדנו רבותינו גדולי הפוסקים אם יש מצוה להדר אחר אתרוג מארץ ישראל. ראה שו"ת נפש חיה סי' ב' וד' ושו"ת ביכורי שלמה קונטרס בענין אתרוגי א"י, וכן מ"ש הרה"ג ר"א שלנגר בהליכות שדה). ובתשובות הגר"ח זוננפלד (מהדורת קרן ראם סי' נ' עמ' קא) כתב שלא מצאנו שדבר שגדל בא"י צריך להקדים בברכה אבל הוסיף שמי שחיבת הקודש בלבבו וחביב בעיניו פירות א"י ראוי להקדים פירות א"י על פני חו"ל.

ושאלנו בזה למרן הגר"ח קניבסקי שליט"א והשיב דמסתמא ראוי להקדים לברך ולאכול פירות שביעית.

יוסף י. אפרתי

דעת מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל בענין נעבד ונזרע

שאלה: אבקש לברר דעת מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל אודות ירקות שנלקטים בשמינית האם אחרי חנוכה מותר לאכלם אף שנזרעו בשביעית?

תשובה: המכון וביהמ"ד מפרסמים בלוחות התאריכים בירקות גם את המועד שבו הרוב בשוק הינו מירקות שנזרעו בשמינית, הואיל וקיים ציבור יראים שמקפיד על כך, ובענין דעת מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל, כבר נדפס בזה באריכות (עיין ישא יוסף ח"ה סי' קיב), והנני שב בקצרה על הנזכר שם.

ערב פסח (תשמ"א) פירסמנו ש"חזרת" (חריין) שבשווקים אפילו בוועדות שמייטה הינו נזרע בשביעית, ופירסום זה היה בעידודו של מרן רבינו הגריש"א זצוק"ל, וטעמו היה דהרי מצאנו לכמה מרבתינו הראשונים דס"ל דנעבד אסור (תוס' ר"ה ט ד"ה וקציר, ראב"ד שמו"י פ"ד הט"ו), והדרגה החמורה של נעבד היא נזרע (בית רידב"ז סימן ג), ובכרוז שנדפס מהגר"ח ברלין זצוק"ל ועוד מחכמי ירושלים – נאמר שכך הוא המנהג בעיה"ק, והיה מרן תמה על מה שהיו מביאים ירק אחרי חנוכה בלא השגחה – דהרי מנהג עיה"ק להחמיר באכילת תוצרת שנעבדה בשביעית וכל שכן שנזרעה בשביעית אמנם במערכת הכשרות אנו פועלים כעת שלא ישתמשו בתוצרת שנזרעה בשביעית כדי לאפשר תוצרת גם לבעלי נפש (כמו שהזכרנו לעיל), וכך גם אמר מרן הגר"ח קניבסקי שבודאי ראוי להשתדל בכך בנעבד ומכ"ש בנזרע.

אמנם אחרי שהתברר שמרן החזו"א סבירא ליה דירק הנלקט אחרי חנוכה מותר באכילה אף שנזרע בשביעית הורה לנו מרן רבינו זצוק"ל דכן יש להורות לרבים רק יש לציין כי בעל נפש יחמיר בדבר. ובחודש חשון תשנ"ד שאלנו האם יש סברא שאותם שמחמירים בנעבד ונזרע יחמירו רק עד חנוכה, והשיב דאולי היה המנהג להחמיר רק בזמן שהירקות קדושים בקדושת שביעית (מרחשון תשנ"ד). ורק זאת אציין, דבתשמ"א – כשפירסמנו אודות ענין הנזרע בחזרת – שלח לנו הגאון מהר"י נויבירט זצ"ל בשם מרן הגרש"ז אויערבך שלדעתו הקלו בנזרע בשביעית (ראה ישא יוסף שם עמוד רלח).

אבל יש לציין כי מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל לא חשש שנזרע יש בו איסור מן התורה, אלא היה טוען שהאיסור הוא מטעם קנס.

המקבל שתיל במתנה*

[שאלה שנשאלה ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א למרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל]

בס"ד יום כ"ז מרחשון תשנ"ו

הנה כב' מורנו הגר"ח שליט"א ביקש לשאול, בדין איסור נטיעה של שתיל שנשתל באיסור, ופורסם בשם מרן שליט"א שאם מקבל השתיל במתנה אסור לנוטעו. ועיקר השאלה – אם מרן שליט"א אסר הואיל ונעבד בשביעית ובזה הרי דעת מרן החזו"א זצללה להקל או מצד נוטע בשביעית.

* הנני לפרסם מה שרשום אצלי מיום כ"ז מרחשון תשנ"ו, אודות מקבל שתיל במתנה הדברים נסבו אודות גזירת יעקר במקבל שתיל. וראה מ"ש בזה משפטי ארץ פרק ח' הערה 44.

והשבתי לרבינו הגר"ח שליט"א, כי בזכרוני שאמרו למרן שליט"א שהגרצפ"פ הקל בנטיעה (וכמדומני אף להעביר נטיעה) שנטעו בשביעית (להעבירה) שהעבירו למקום אחר שאין צריך לעוקרה, ולא קיבל רבינו סברא זו, כי עיקר דין יעקר הוא לעקור ושלא יהיה נטוע. ולכן אפי' קיבל במתנה שתיל אינו יכול לנטעו כי מצד דין יעקר אסור לטעת את השתיל הזה שזה היפך גזירת חז"ל שיעקור. ודבר זה נאמר אפי' אם נאמר שנעבד מותר – דמדין הנוטע בשביעית יעקר קאתינא.

יוסף י. אפרתי

בענין פרחים עונתיים

שאלה: האם ישנם כבר פרחים עונתיים שנשתלו לאחר השמיטה?

תשובה: רוב הפרחים העונתיים הם משתילה של אחרי שמיטה, מלבד: גרברה, היביסקוס, נץ החלב (עד חודש אדר א') וציפורן (רובה מגידולי נכרים) – שהם עדיין משתילת שמיטה.

דין ירק במוצאי שביעית

הרה"ג יוסף י. אפרתי - ראש בית המדרש

כבוד ידידי... שליט"א

לבקשתך אבוא בכתובים לברר דיני הירקות במוצאי שביעית, ומה שעולה בענין מדברי מרן החזו"א וגם הוראות שקבלנו בזה ממרן רבינו עט"ר הגריש"א זצוק"ל.

א. קי"ל דבירק אזלינן בתר לקיטה (כמבואר ר"ה יד ע"א ורמב"ם שביעית פ"ד הי"ב), ולפ"ז לכאורה כל ירק שנלקט בשמינית לא יהיה בו קדושת שביעית ואפי' נזרע בשביעית וגם אין בו איסור ספיחין (ומכ"ש לדעת הרמב"ם דירק שנזרע בשישית ונלקט בשביעית יש בו איסור ספיחין) ודינו כדין גידולי השנה השמינית.

אולם לדינא לא אמרינן הכי, וכמ"ש הרמב"ם (פ"ד ה"ה) דספיחי שביעית שיצאו לשמינית אסורים, ומקורו בתוספתא (סופ"ה דשביעית) "ספיחין של שביעית שיצאו למוצאי שביעית אין תולשין אותם ביד אבל חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה". ולמד הרמב"ם (כמו שביאר בכס"מ שם) שהלכה זו הינה בירק שיצא למוצאי שביעית דאם לא כן היאך מותר לחרוש. מפורש דאף ירק שיצא למוצאי שביעית אסרוהו חז"ל (אלא שהתירו לחרוש ולהפסיד ירק זה).

ומצאנו בדין ספיחי שביעית שנלקטו בשמינית כמה טעמים, הא' מה שכ' התוס' (פסחים נא ע"ב ד"ה כל) שהוא משום מראית עין, שאם נבוא להתיר ירקות שיצאו לשמינית יחשדו שהוא אוכל ספיחין שנלקטו בשביעית וכמ"ש כ"ו וסבר ר"ש ספיחין אסורין במוצ"ש, דכשיראו אותן גדולים יסברו שלקטם בשביעית". וטעם שני מבואר בר"ש (ריש פ"ט) דהואיל וטעם איסור ספיחין שלא יזרע בסתר, חשו רבנן נמי שיזרע בשביעית בסתר לצורך מוצ"ש, דהרי גם במוצ"ש (סמוך לר"ה) אין לו מה שיאכל. ובחזו"א (סי' ט סק"ג) ביאר דהגזירה במוצ"ש היא כדי שלא ילקוט בשביעית ויטמין לשמינית.

ויש חילוק בין טעם הר"ש לטעמא דהחזו"א, דלהר"ש דהחשש הוא שיזרע בשביעית לצורך שמינית הביאור הוא דהאריכו חז"ל איסור ספיחין אף אחרי ר"ה של שמינית, אולם לפי הטעם של החזו"א זו גזירה נוספת, לחשוש שילקוט בשביעית לצורך שמינית, (ומסתבר דגזרו גזירה זו יחד עם גזירת ספיחין שנלקטו בשביעית ומשום כך אין בזה גזירה לגזירה). בחילוק זה יש גם נ"מ להלכה, דלפי הר"ש שחז"ל האריכו את המועד של איסור ספיחין לשנה השמינית, הרי כמו שירק שנלקט בשביעית איסורו

איסור עולם כך גם ירק שנלקט בשמינית קודם סוף זמן איסור ספיחין נאסר לעולם, אולם להחזו"א שזו גזירה חדשה הרי דאם ליקט ירק בשנה השמינית בזמן איסור ספיחין של השנה השמינית, והמתין עמו עד לאחר זמן האיסור (כפי שיתבאר לקמן) יהיה מותר באכילה. וכמפורש בדברי החזו"א (שם ד"ה והא). אולם ירקות שנלקטו בשביעית עצמה ונאסרו באיסור ספיחין הרי הם אסורים איסור עולם.

ב. ויש לברר עד אימתי חל איסור ספיחים זה של מוצאי שביעית ומצינו בזה כמה זמנים ונבארם בס"ד אחד לאחד והיוצא להלכה למעשה.

הנה במשנה (פ"ו מ"ד) תנן "רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד", וכן פסק הרמב"ם (פ"ד ה"ז). ובטעם הדבר כתב הרע"ב שם בפ"ה השני "ואני שמעתי הטעם לפי שבשנים או שלשה ימים עושה כיוצא בו" וכן פירש הגר"א בשנות אליהו, ומקור הדברים הוא הירושלמי (פאה פ"ז ה"ג) דהביאו לפני רבי בימים שבין כסה לעשור של שמינית צנוניות "והוי בהון טעני דגמלא" ואמרו לרבי שזרעו צנוניות אלו אחרי ר"ה, ובאותה שעה התיר רבי ליקח ירק במוצ"ש מיד. וכבר תמה החזו"א דהמעשה היה בצנון, ומנין להתיר כל המינים, וגם דהברכה שיש בא"י שמוציאה פירותיה בזמן קצר כזה כבר פסקה, ואיך הביא הרמב"ם דין זה להלכה. והרע"ב בפ"ה הראשון ומהר"ק והרדב"ז כתבו דהתירו של רבי היה מחמת מה שמצינו בירו' (שביעית פ"ו ה"ד) שהתיר להביא פירות מחו"ל, ומחמת זה יש לתלות שהירק מחו"ל ולכן התיר רבי ספיחין מיד (וראה בזה חזו"א סי' כ' ס"ק ג).

ולטעם זה יש לדון בזמנינו שמצוי שמביאים ירק מחו"ל מהערה הדרומית אם ניתן להתיר ספיחין מיד על סמך זה. אלא דמבואר בירושלמי דרבי התיר ליקח ירק במוצ"ש מיד "בר מן פלוגתא" (כרתי) והביאור בזה כנראה דההיתר הוא רק בירקות שהרוב מחו"ל. וכמו"כ גם אם יש ירק שרובו מחו"ל אבל הירק המקומי ניכר ומוכח שהוא מהארץ א"א להתירו מחמת הירק מחו"ל. וראה בחזו"א (ט' ס"ק יג) שכתב בדינים העולים "ואם מביאים ירק מחו"ל מותר ליקח במוצ"ש מיד". ובשמיטה תשנ"ד שאלתי למרן רבינו הגר"ש זצוק"ל אם אפשר להתיר על סמך ירקות שמביאים מחו"ל גם כשאינם הרוב בשוק וביקש רבינו זצוק"ל שנשאל למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א אם יש בזה הוראות מהחזו"א ואחרי שהשיב שאין לו בזה הוראה למעשה, וגם מבואר בחזו"א (ט' ס"ק טז) שהירקות הידועות של אר"י אסורות, א"כ א"א להתיר אלא כשרוב הירקות ממין זה מחו"ל דאז תלינן שלוקח ירק חו"ל.

ובנוסף לדברי רבי דהתיר מיד מצינו מועד נוסף לסיום איסור ספיחים דמוצ"ש והוא מבואר ברמב"ם (שם) ד"בצלים שיצאו משביעית למוצ"ש אם עשו כיוצא בהן מותרין

ואם לאו אסורין, ועוד כתב (ה"ח) ד"מותר ליקח לוף במוצ"ש משירבה החדש". [ויש לדון אם עשה כיו"ב וירבה החדש זמניהם שווים] ומבואר ברמב"ם (ה"ז) דעשה דכיוצא בו אין צורך שבכל מקום בא"י יגדל כבר הירק הזה אלא "עשה הבכיר הותר האפיל". הרי מבואר דבזמן שישנה תוצרת חדשה של ירקות משל זריעת שמינית פוקע איסור ספיחים. והביאור הוא משום שאין טעם לגזור לא משום מראית עין, וגם אין חשש שיזרע משנה השביעית לתקופה זו כיון שכעת כבר יוצאת תבואה חדשה מזריעת השמינית, וגם אין חשש שלוקט בשביעית לצורך שמינית.

ויש לדון בזה למעשה כיום שהרגילות היא ששותלים הירקות בשדה משתילים שנזרעו במשתלה, האם ירקות שגדלו משתילים שנזרעו בשביעית שנשתלו בשדה בשמינית ונגמר פרים יחשבו לעשה הבכיר, או דמכיון שהשתילים נזרעו במשתלה (באיסור בשנה השביעית) יצטרכו להמתין גם את הזמן שצומח השתיל במשתלה כדי להחשיבו לעשה הבכיר. בלוחות שנים עברו, כמדומני שהחשיבו מזמן שנשתל בשדה אולם מרן הגריש"א הסתפק בזה כמה פעמים ולמעשה הורה לנו להחמיר להתיר את הירקות רק מזמן גידול הירקות "מזרעים" ולא משתיל.

עוד כתב הרמב"ם (שם ה"ו) "ומחנוכה ואילך ספיחים מותרים" ובהשגות "א"א חפשתי זו המימרא ולא מצאתיה לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי", ובכס"מ ציין מקור לרמב"ם מהירו' בדמאי (ריש פ"ב) דגרסינן התם לפי גירסת המהרי"ק "ולענין ספיחין מ"ה ועד חנוכה איסור ספיחין מן עצרת ועד ר"ה היתר ספיחין, מחנוכה ועד עצרת צריכה" (כלומר ספק). עכ"פ מבואר בירו' שמחנוכה יש היתר ספיחים וזהו המקור לדברי הרמב"ם. וטעם הדבר דמחנוכה כבר ישנם גידולים רבים שעשו כיוצא בהם ולכן והותרו כל המינים אף אותם שלא עשו כיוצ"ב וכמש"כ החזו"א (ט' י"ג) "שכבר הוסח דעתם של בריות משביעית ואין לחוש שיתירו הנלקטין בשביעית". ושמענו ממרן רבינו זצוק"ל שחנוכה הכונה לתחילת חנוכה. וכ"כ מרן הגר"ח בדרך אמונה.

ג. והנה כתב החזו"א (סי' י' סק"ג) "ואפשר דאפי' בדבר שאין זורעין רוב בני"א או בשדה ניר שאין בו משום איסור ספיחים כמש"כ הר"מ פ"ד, יש בנזרע בשמינית דין שביעית לענין סחורה וביעור". והיינו דדן החזו"א שירקות אסורים משום גזירת ספיחים במוצאי שביעית גזרו בהם גם קדושת שביעית [ואפי' שנלקטו בשמינית] ולכן אפי' בירקות שאין בהם איסור ספיחים או שגדלו בשדות שאין בהם איסור ספיחים עכ"פ תהיה בהם קדושת שביעית.

והגם שמרן החזו"א בספרו פתח הנידון בדבר קדושת שביעית בפירות נכרי שנלקטו בשמינית "אפשר", הרי סיים כן להלכה שכן כתב (שם סק"ז) בדינים העולים "הגדל ביד נכרי או בד' שדות או דברים שאין זורעים רוב בנ"א שאין בהם איסור ספיחים, מ"מ נוהג בהן קדו"ש, ביוצאין לשמינית עד שיעשו כיו"ב או עד חנוכה, ואם הגיע זמן הביעור קודם חייב לבערו", הרי דבפירות נכרים שלדעת החזו"א יש בהם קדו"ש צריך לנהוג בקדושה לענין סחורה והפסד וכדו' גם באלו שנלקטו בשנה השמינית ואפי' שאין בגידול נכרים איסור ספיחים. וע"כ גם בתחילת השנה השמינית – לאלו הנוהגים בשיטת החזו"א, אין לקנות פירות נכרים בחנויות רגילות.

אמנם רבים נתקשו בהוראה זו של מרן החזו"א עיין בספר דעת יואל להגר"י קלופט זצ"ל שנתקשה בהבנת דברי החזו"א במה דפשיטא ליה דאם יש איסור ספיחים יש גם קדושת שביעית. אולם להלכה מבואר מדברי החזו"א דסבר דא"א לחלק ביניהם וכשגזרו חז"ל גם בשנה השמינית לענין איסור ספיחים ה"ה נמי לענין הקדושה ודו"ק.

ד. ועפ"ז היה מקום לדון לענין בננות שנלקטו במוצאי שביעית. דהנה מובא בשם מרן החזו"א (דרך אמונה, חוט שני) דבבננות לא שייך גזירת ספיחים משום שהם גידול "רב שנת" ואין טעם לגזור דיכול לזורעו קודם שביעית, שאין חשש שיאמר - על בננות שנלקטו בשביעית או במוצ"ש סמוך לשביעית שהם עלו מאליהם בשביעית משום דבמציאות לא צומחים בננות במשך פחות משנה. ונסתפק מרן רבינו זצוק"ל בבננות שנלקטו במוצאי שביעית אם יש בהם קדושה. ושוב הכריע שהיות ואין בהם ספיחים כהוראת מרן החזו"א גם אין בהם קדושה, דהרי מעיקר הדין אזלינן בהם בתר לקיטה ונלקטו בשמינית, אלא דחידש החזו"א דירק שיש בו גזירת ספיחים במוצאי שביעית יש בו גם קדו"ש, ומינה דבבננות דאין גזירת ספיחים אין סיבה לומר שיהיה בהם קדושה ורק בירקות שבמינן יש גזירת ספיחין אף שגדלו בד' שדות או אצל נכרי פסק מרן החזו"א דאפי' שבהם גופא אין איסור ספיחים יש בהם קדו"ש הואיל ובמינן יש ספיחים משא"כ בבננות. וכן ראיתי שפסקו מרנן הגר"י פישר זצ"ל (בדברים שפורסמו בשמו בישורון) ולהבחל"ח הגר"נ קרליץ שליט"א בחוט השני.

ולכן בתחילת השנה השמינית ניתן בודאי לקנות בננות ללא השגחה דהרי הם ודאי לא נזרעו בשביעית דאינם צומחים במשך פחות משנה וגם אין בהם איסור ספיחין כהוראת מרן החזו"א וגם אין בהם קדו"ש כהוראת מרן רבינו זצוק"ל, ולענין איסור נעבד, כידוע שמרן החזו"א הקיל בזה וגם להמחמירים יש לברר אם עשו בהם מלאכות דאוריתא, דבספק מלאכה דרבנן אמר רבינו דאין לחוש אף להמחמירים. אלא דלמעשה יש להמתין מספר ימים לאחר ר"ה משום דרגילים לעשות בהם "הבחלה" (שזמנה מספר ימים) ואלו שמגיעים לשוק בתחילת השנה יתכן שנלקטו בשביעית.

ה. ויש עוד לדון לאסור ירקות אף אחר שפקע איסור ספיחים שעשו כ"ב או שהגיע חנוכה משום שנזרעו בשביעית וכידוע פליגי בזה הר"מ והראב"ד (בפ"ד הט"ו) דלהרמב"ם מותר כשנלקט בשמינית ולהראב"ד אסור.

וכפי המקובל מקדמת דנא בוועדות הכשרות הרי משהגיע חנוכה הפסיקו את ההשגחה בירקות בעניני שביעית. ומרן רבינו זצוק"ל לא היה ניחא לו בזה, דתינח לדעת מרן החזו"א דהיקל בפירות שנעבדו ונזרעו בשביעית, ע"כ שפיר יתכן דאין להחמיר בנזרע, אולם לפי המנהג שהיה בירושלים עיה"ק וכמו שכתב הגר"ח ברלין זצ"ל שיש להחמיר ב"נעבד" הרי שיש להחמיר בנזרע בשביעית שלא לאוכלו [ועי' בספר הערות לשמיטה מכתבי הגר"ח נאה מש"כ בזה בשנת תשי"ב וכן בספר משנת ר' עקיבא (פרוש)].

אמנם בזה כבר הארכנו בישא יוסף (ח"ה) דאחר שהובהר למרן רבינו זצוק"ל, שהחזו"א ס"ל הכי – אמר שכן יש להורות לרבים, אמנם בעל נפש ראוי לו שיחמיר בנזרע.

ובזה תבנא לדינא

א. ירקות שנזרעו בשביעית ונלקטו בשמינית אסורים משום ספיחים ויש בהם קדו"ש עד שיעשו כ"ב או עד חנוכה.

ב. עשה כ"ב – "המקובל" בלוחות התאריכים היינו מזמן שעשו אלו שנשתלו בשמינית בשדה, והורה רבינו זצוק"ל דראוי להחמיר שיעשו אלו שנזרעו בשמינית במשתלה.

ג. אם יש מאותו המין ירק מחו"ל מותר. והורה רבינו דדוקא כשהרוב מחו"ל.

ד. לדעת החזו"א גם פירות נכרים שאין בהם איסור ספיחים יש בהם קדו"ש עד זמן הנ"ל.

ה. הוראת מרן החזו"א שבבנות אף בשביעית אין ספיחים. והורה רבינו שאם נלקטו במוצאי שביעית אין בהם קדושה וצריך לעשרם.

ו. ירקות שנזרעו בשביעית לדעת מרן החזו"א מותרים מזמן שעשה כ"ב או חנוכה. ולדעת מרן הגריש"א כן יש להורות לרבים, אמנם בעל נפש ראוי להחמיר.

זמן ביעור יין וענבים בזמנינו

הרב הגאון דויד יצחקי - כולל חזו"א ב"ב

גרסינן בפסחים נג ע"א "תנו רבנן, אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל, אם יש מאוחרות מהן אוכלין עליהן. אוכלים בזיתים עד שיכלה אחרון שבתקוע. רבי אליעזר אומר, עד שיכלה אחרון של גוש חלב - כדי שיהא עני יוצא ואינו מוצא לא בנופו ולא בעיקרו רובע. אוכלין בגרוגרות עד שיכלו פגי בית היני... אוכלין בתמרים עד שיכלה האחרון שבצוער... ורמינהי, אוכלין בענבים עד הפסח, בזיתים עד העצרת, בגרוגרות עד החנוכה, בתמרים עד הפורים... אידי ואידי חד שיעורא הוא. ואי בעית אימא, הא קתני בהדיא אם יש מאוחרות מהן, אוכלין עליהן".

וע"פ גמ' זו כתבו הר"ש והרע"ב בשיעית פ"ט מ"ח: "אוכלים בענבים עד הפסח בזיתים עד העצרת... וזמנים הללו בסתם [שאינן ידוע אם כלה לחיה מן השדה אם לאו (רע"ב)], אבל בידוע [הכל (רע"ב)] לפי מה שכל". וכן במאירי בפסחים נג ע"א כתב: "וחכמים שיערו בהם לזיתים עד העצרת ובענבים עד הפסח... אלא שאם היו מאוחרים מהם במקומות שהזכרנו אוכלין על סמך שלהם". [וכן העתיקו בתפארת ישראל שם ובמשנה ראשונה פ"ט מ"ז].

ובפאת השלחן סי' כ"ז (במהדורת בית רידב"ז סי' ח') סע' י"א העתיק לשון הרע"ב להלכה, וכן בקיצור הלכות שביעית שבשו"ת מהרי"ל דיסקין סוף סי' כ"ז (סל"ז) כתב על הזמנים הנ"ל: "במה דברים אמורים בסתם, אבל בידוע אוכלין עד שכלו...". ובחזו"א שביעית סוסי' כ"ו בסדר שביעית אות ה' כתב: "מן האמור נלמד דחבר הבא לקנות פירות אילן שביעית כגון ענבים... ואם יש לו ספק שכבר כלו הענבים בשדה וכבר הגיע זמן ביעור צריך שיברר אם קיים בהם המוכר מצות ביעור".

וכן בדרך אמונה שמיטה ויובל פ"ז ה"א סקנ"ד כתב: "וכל שיעורים אלו בסתמא אבל אם ידוע שכלו או שידוע שלא כלו דיינינן כפי הידוע", וציין למקור בר"ש רע"ב רדב"ז פ"ז ה"ג [וחזו"א סי' טו (סק"ה)]. ובחוט שני [שיעורי מרן הגר"נ קרליץ שליט"א] שם כתב על זמני הביעור הנ"ל: "ולשון הברייתא 'אוכלין' משמע דבסתמא אוכלין עד זמנים אלו. עכ"פ אם נודע שכלה לפני כן חייב לבער מיד".

הרי מדברי כל הנ"ל מתבאר, דהיכא שידוע שנשתנה זמן הביעור מן הזמנים שנקבו חז"ל, אזלינן אחר זמן כלה לחיה שבזמנינו. ואף שהרמב"ם העתיק את הזמנים שם בסתם, מ"מ בפ"ז ה"ד העתיק שדין הצימוקים תלוי בזמן כלו הענבים למעשה ע"ש

– הרי שגם הוא מודה שהזמנים הנ"ל הם בסתם. ועי' מהר"י קורקוס פ"ז הי"א וחזו"א סי' יד סק"ה.

ואכן בר"ש סיריליאו שביעית פ"ז ה"א (אוצר השביעית מהדורת עוז והדר תשס"ח דף נה ע"ב) כתב: "וטעמא דאמור רבנן דשרי יין דשביעית בפסח דשמינית דקשיא דהא כך כמה זמן הוא דכלה לחיה שבשדה, והתורה אמרה מן השדה תאכלו את תבואתה, ודרשינן ע"י השדה תאכלו וכו'. תריץ רבנן בזמן שהשנים כתיק[ו]נן קאמרי...". הרי בהדיא שכבר בזמנו נשתנה זמן הביעור והקדים כמה זמן לפסח. וגם מתוך דבריו מבואר שאזלינן בתר זמן הביעור שבזמנינו.

והנה בעלון "שמיטה למהדרין", לוח "מועדי הביעור" והלכות אוצר בית דין, שפורסם ע"י המכון לחקר החקלאות ע"פ התורה בקיץ תשע"ה - כתבו בלוח ביעור לפירות האילן לענין ענבים: תחילת הספק והזמן שודאי כלה ערב פסח תשע"ו. ובהערות כתבו: "זמן זה נזכר בגמרא ונפסק ברמב"ם וכן נהגו. אמנם בזמנינו הם כלים כבר בשבט ואדר".

לאור כל הנ"ל, לא ברור על מה סומכים ה"וכן נהגו", בפרט כשמדובר באיסור שהוא ביסודו דאורייתא. ואף דקי"ל דשביעית בזמן הזה הוא דרבנן, מ"מ יש לו חומר דעיקר דאורייתא. וכתב החזו"א בשביעית סי' טו סק"ו, "ואף רמב"ן [ויקרא כה,ז] שהסתפק אי ביעור מה"ת לא קבע בה מסמרות". וכתב בדרך אמונה פ"ז סק"ג: "אבל דעת כל הראשונים דביעור דאורייתא [בזמן דשביעית דאורייתא], וכן דעת רבנו". ודעת החזו"א, שאם לא ביערו בזמנו בין במזיד ובין בשוגג, נאסרו הפירות לעולם (סי' יד סק"ג וקובץ אגרות ח"א סי' רה; דרך אמונה פ"ז סק"ז). ובביאור ההלכה פ"ד הכ"ט ד"ה גוי כתב: "ומעשה באחד שסמך על המקילין [שפירות גוי אינם צריכים ביעור] ולא ביער יין של שביעית והורה לו מרן [החזו"א] לשפוך את היין שנאסר" ע"ש ובהוראות והנהגות מרן החזו"א זל"ה [מידי הגר"ח קנייבסקי שליט"א] שבסוף "קיצור הלכות שביעית" של הר"י חלופסקי סי' ל' וב"עוד הנהגות מספר דרך אמונה" אות ז' ובשו"ת שם בסוף הספר סי' רסג.

וכששוחחתי עם מו"צ חשוב בנידון, טען שאם המב"ט (שו"ת ח"ג סי' מה) כתב שאינו ידוע זמן כליה כל פרי שהוא שעת הביעור אלא הזמנים שקבעו חז"ל, א"כ כיצד יידעו בזמנינו? ובמחילת כבודו לא דק, שכוונת המב"ט היא שחז"ל לא קבעו זמן מסויים לביעור אלא לגרוגרות, תמרים, ענבים וזיתים - אבל לא כתב שאין אנו יכולים לדעת זמן ביעורם. ובהדיא כתב בסוף סי' מו: "ובשאר הפירות כשאין מאותו מין בשדה", ועי' חזו"א סי' טו סק"ו. ואף שהמב"ט לא הזכיר שינוי זמן הביעור לגבי ענבים, מ"מ הר"ש סיריליאו העיד כדבר ברור. ואין אומרים למי שלא ראה את החודש שיבוא

ויעיד. ואם המומחים מודיעים שזמן הביעור הוא ב' או ג' חדשים לפני הפסח, בשנה הזאת - ודאי למיחש מיבעיא. ואם לא כן, זמני ביעור כל הפירות נפלו בבירא, כי אזי אי אפשר לסמוך כלל על זמני הביעור המתפרסמים ע"י המומחים.

ובעצם בזמנינו יש גורמים רבים לשינוי זמני ביעורי הפירות ממה שהיו בזמני חז"ל:

א. זמני הביעור מושפעים משנת החמה, ונהי שקבעו זמן ביעור ענבים בפסח, על כרחנו לומר שעד אז בשנים כתקונן גם בשנת העיבור עדיין לא הגיע זמן הביעור לפני פסח. אך זמנים אלו נקבעו בימי התנאים בזמן שקידשו החדשים ועיברו השנים ע"פ הראיה וכו' - לפני קביעת הלוח הקבוע שלנו. ואז התאימו את עיבור השנים לפי התקופות [כבסנהדרין יג ע"ב]. אבל בזמנינו שתקופת רבי אדא שבה תלויה קביעת לוח השנה שלנו, היא מאוחרת בכששה ימים מהתקופה האמיתית, יוצא שזמן פסח חל במוצע כששה ימים יותר מאוחר ביחס לשנת החמה. ועל פסח בעידן כמו שלנו שהפסח מאוחר - לא דיברו התנאים.

ב. ברמב"ן ויקרא כו, טז כתב: "...כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם והיא חרבה כמוה, כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם". חורבן ארץ ישראל גרם לשינויי אקלים ושינויים רבים בצמחיה וגידולי הארץ, והחיות הנמצאות בתוכה, כי מעוף השמים עד בהמה נדדו הלכו.

ג. ומפני זה כל המקומות שנזכרו ע"י חז"ל כמקומות האחרונים שבהם תלוי הביעור, איננו יודעים כלל אם כהיום קיימים אותם גידולים שם, בכדי שאפשר לסמוך על הזמן האחרון שבמקום ההוא. כלומר אין אנו יודעים אם יש בזמנינו גידולי ענבים במקום "אכול" [או "אבל" (כרמים) {שופטים יא, לג} כמו שנמצא בכמה ראשונים] - וכיצד אם כן נוכל לסמוך על זמן הביעור שנקבע על סמך המקום ההוא.

ד. ועוד אין אוכלין על השמור [פ"ט מ"ד ורע"ב שם; רמב"ם פ"ז ה"ד], ואם כן גם אם יש ענבים במקום הנ"ל, מ"מ מסתמא הם שמורים - או בידי יהודים שאינם שומרים שמיטה, או בידי ערבים.

ה. בעקבות החורבן הנ"ל, והתפתחות החקלאות, בודאי זני הענבים הם שונים מהזנים שהיו בימי חז"ל, ובשינוי הזן משתנה זמן הביעור.

ו. שינוי דרכי הגידול והחקלאות בודאי משפיעים על זמני הביעור.

ז. הכבישים המהירים המעכבים את החיות לעבור ממקום למקום, גם משפיעים על גישת החיות לכרמים, ובכן על זמני הביעור. וכן גדרים סביב לשדות [שלא היו כ"כ מצויים בזמן חז"ל], וכן אמצעים שונים למנוע מהחיות גישה לכרמים.

לאור כל הנ"ל, בודאי מסתבר טובא – וכמעט הוא ודאי – שאין זמני הביעור בזמנינו זהים לזמנים שקבעו חז"ל, וכיון שמומחים חקרו על זמן הביעור, ומצאו שמוקדם שנים או שלשה חדשים לפני הפסח, והוא מילתא דמתקבל על הדעת לפי המציאות בזמנינו, על כן בודאי למיחש מיבעיא שזמן הביעור מוקדם מערב פסח.

יש שטענו שיש כאן "תקנת חז"ל", שתיקנו זמן קבוע, ולכן גם אם נשתנה המציאות בזמנינו, זמן הביעור למעשה אינו משתנה. והראיה שכאמור זמן הביעור במציאות מושפע משנת החמה, ואעפ"כ קבעו חז"ל זמני הביעור על פי מועדים התלויים על שנת הלבנה, שבמהלך מחזור של י"ט שנות הלוח, משתנה בטווח של 30 יום ביחס לשנת החמה. הרי א"כ לפעמים שפסח הוא לאחר הביעור ולפעמים לפני הביעור, אבל אינו מצוי שהוא חל בדיוק ביום הביעור. ואם אין כאן תקנה קבועה, הרי מתחילת זמן הספק היינו צריכים לבער כל יום [או להפקיר עד סוף הספק] כדברי החזו"א בסדר שביעית שם [אות ה'] – והרי לא מצינו שתיקנו כן בזמנים הנ"ל.

אך אי אפשר לומר כן, שהרי מכל הראשונים והאחרונים הנ"ל מבואר שאין כאן תקנה קבועה, ובידוע שכלה, אין אוכלים עד הפסח. ועוד במאירי באר שאין כאן אלא זמן ששיערו חז"ל, לא תקנה – הא אם השתנה, השתנה. ולולא דמסתפינא, אמינא שמזמן שיש מקום להסתפק שכלה לחיה מן השדה בשום מקום, כבר הגיעה תחילת זמן הביעור, וכבר אפשר לצאת ידי הביעור אע"פ שידוע שעדיין לא כלה לחיה במקומות אחרים, ואין צריך לבער כל יום במשך תקופת הביעור. ואי לאו כן, כמעט אין מציאות לקיים התוספתא שביעית פ"ח ה"ד: "...ומוציא ומניח על פתח ביתו ואומר אחינו בית ישראל כל מי שצריך ליטול יבא ויטול חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו" – שהרי אינו יודע זמן המדוייק של כלה לחיה בפועל. וכיוצא בו בירושלמי פ"ט סוף ה"ד, בקפודקאי דציפורין דחוזרים וזוכים מיד. וחז"ל קבעו זמן פסח מכיון שבשנים כתקונן עדיין לא הגיע זמן הביעור לפני פסח בשנת העיבור, וגם בשנה פשוטה מוקדמת, בפסח כבר התחיל לכלות לחיה מן השדה, ולכן כבר אז שייך ביעור. וזהו יסוד קביעת חז"ל בשנים כתיקונן. וזה דומה למצות ביעור חמץ, שאפשר לקיימה סמוך לזמן האיסור, ואין צריך לחכות עד השעה הששית [או מדאורייתא לשיעית] ממש.

ובזה ניחא גם לשיטת רש"י ורמב"ם שצריך לבער מהעולם. דהיינו כיון שהתחיל תקופת הביעור אין כאן איסור הפסד כשמבער את הפירות, שהרי בזה מקיים מצות

ביעור. אבל אם מצות ביעור היא רק ביום שכלה מן השדה במקום האחרון, אזי כמעט אין מציאות של ידיעת זמן הביעור המדויק. ובכן לפני הביעור יהיה אסור לבער מספק. ומאידך גיסא אם עבר יום הביעור יהיה עובר כל יום [או כל רגע] על מצות הביעור.

לאור כל הנ"ל לא מצאנו כדי סמיכה למה שנהגו, ובודאי נשתרבב המנהג ע"פ קיצורי הלכות שהעתיקו את הזמנים בסתם כמו שהם סתומים ברמב"ם, ולא עלה על דעתם שנשתנה המציאות, ובשינוי המציאות נשתנה זמן חיוב הביעור.

כשהגענו לסוף כתיבת דברים אלו, מצאנו תשובת מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א הנדפס בסוף "קיצור הלכות שביעית" של הר"י חלופסקי סי' רמד, לשאלתו: "בחזו"א בסדר שביעית [שנדפס ע"י ר"ז שפירא, ונדפס בסוף דרך אמונה – אין זה הנדפס בחזו"א סי' כו] כתב זמן הביעור לתמרים הוא פורים תשי"ג זיתים ושמןם שבעות י"ג וכו'. האם זמנים אלו אף כשידוע שנתבערו מקודם או רק כשאין ידוע?" תשובה "שאיך ידוע". הרי דעת מרן שליט"א, שאע"פ שהחזו"א סתם דבריו בסדר שביעית הנ"ל, מ"מ יגיד עליו ריעו ספר חזו"א [והסדר האחר הנ"ל]. ולהלכה למעשה כשידוע, הולכים לפי זמן הביעור הידוע.

ואפילו היה כאן רק ספק, הרי בקל אפשר להפקיר בפני שלשה לפני זמן הביעור ולא לזכות ביין עד אחרי הפסח (צהה"ל פ"ז סק"ט), ועל כיוצא בזה אמר רבי ינאי: "הא מיא בשיקעתא דבנהרא זילו טבולו" (ע"ז לז ע"ב), ולא סמך לכתחילה על ספק טומאה ברה"ר. והרי הב"ב בא"ח סי' תר"ץ ס"י הביא מתשובת הר"ן שברבי"ש סי' שצ: "שאפילו בעסקי העולם, כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול, ואפילו באפשר רחוק. ועל אחת כמה וכמה שישלנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות...". ולא עוד אלא שאם לא יבער בזמן, הרי היינות נאסרו כנ"ל, וחוש מעצם מה שנכשל פעם אחר פעם בשתיית איסור, גם יש בעיה לצאת ידי קידוש וארבע כוסות ביין שנאסר [עי' א"ח סי' קצו ס"א; בה"ט סי' ערב סק"ב ובכף החיים שם סק"ג; "פירות שביעית" להרב צבי כהן פ"ב ס"ק]. ואף אם אינו חס על נפשו ונפשות בני ביתו, בדרך כלל יש כאן מכשול גם לאחרים [אורחים] שבלא יודעים סומכים על בעל הבית שיינותיו מתוקנים ומותרים.

והנה אין העולם מודעים כלל לבעיה של זמן ביעור מוקדם ליון, וחושבים לתומם שהיא הלכה פסוקה בלי חשש כלל שזמן ביעור היין הוא פסח. ולאור כל הנ"ל פשיטא שעל יינות אוצר בית דין, יש לציין: שבמציאות, זמן כלה הוא מוקדם לפסח הרבה. וכל אחד ויכול לחוש לנפשו.

תוספת עם סגירת הגליון: שוב הגר"י אפרתי שליט"א שלח לידי מאמרו על הביעור בהליכות שדה גליון 191, ובסוף מאמר הגר"י אפרתי שליט"א על "זמן ביעור פירות שביעית", מבואר שהחזו"א הורה ונהג בעצמו למעשה לבער (להפקיר) את היין בערב פסח בשנת תש"ו (שנת העיבור) ותשי"ג. ונתעוררתי שוב לעיין במשנתו של החזו"א, שהרי לפי זה לכאורה החזו"א נהג בניגוד לדעתו הנ"ל: שאם ידוע הזמן, הולכים אחרי הזמן הידוע – והרי ידוע שהרבה לפני הפסח כלה לחיה מן השדה.

ואכן בחזו"א סי' טו סק"ח נתקשה בזה, וכתב: "וע"כ דכן הוא דרכו שנשאר על האילנות מעט, וגם החיות והעופות מלאו מאורותיהם טרף. ואם אוכלין על הטפיחין כש"כ שאוכלין על מחבואות שבשדה [ראה לקמן ד"ה ועינין]. וכשאמרו זמן ביעור כשכלו דליות שבאוכל, היינו כשכבר בלה הנשאר בשדה זה עדות שכבר כלה מן המחבואה שהכנינה... ולפ"ז יתכן פלוגתא דתנאי בזמן ביעור שהדבר תלוי בהכרעת הדעת ולכוין ברוח קדשם לקבוע הדבר, דא"א לעמוד אימתי כלה מן המאורות, ואמר ת"ק בתקוע ור"א בגוש חלב...". עכ"ל ע"ש. ועל פי דבריו אלה קבע בחוט שני (פ"ז הי"א) "ואף בזמנינו זמן הביעור של ענבים הוא בפסח במוצאי שביעית שעדיין לא כלה מן השדה... ועכ"פ כל עוד שלא נתברר במציאות שזמן הביעור נשתנה, הזמן הקובע לזמן הביעור הוא הזמן שחז"ל קבעו והוא פסח במוצאי שביעית". ע"ש. על יסוד הדברים הנ"ל יתבאר פשר הסתירה הנ"ל.

אלא דלפי ברור המומחים הנ"ל, שכבר משבט / אדר בשנת העיבור הזאת, הוא זמן המשוער ללה לחיה מן השדה, ברור שגם זמן "כלו דליות שבאוכל" הוא הרבה לפני הפסח, וגם אין להעלות על הדעת, שכמות ענבים המספקת לפטור מן הביעור תישאר במאורות החיות עד הפסח. וכאמור הר"ש סיריליאו כבר העיד בזמנו שזמן ביעור ענבים הוא זמן ניכר לפני הפסח, ותירץ שם שנשתנו הזמנים. וכבר כתבנו הרבה סיבות מעשיות לזה שבעו"ה לא זכינו לזמנים כתיקונם. וכן התוס' מ"ק יא ע"א כבר העירו שבכמה דברים נשתנו הטבעים מזמן חז"ל – וכבר מפורסם בזמנינו על ההתחממות הגלובלית, וכל מיני תופעות של קור וחום בעקבותה.

ובכן ע"פ כל השינויים הנ"ל שנתהוו מזמן חז"ל לזמנינו, לא קשה מידי קושית החזו"א מזמן חז"ל דמן הסתם ביעור ענבים הוא בפסח. ואין צורך לחדש את החידושים העצומים שזמן הביעור תלוי גם בנמצא במחבואי החיות ושזה שוה לזמן "כלו דליות שבאוכל", דבר שא"א לדעת בדיעה כלל כמו שהעיר החזו"א.

וענין הכש"כ מן הטפיחין של החזו"א, מבואר ע"פ דבריו שם בסי' טו סק"ב: "אוכלין על הטפיחין, פי' ר"ש כלי חרס הבנוין בכותל, ואשמעינן דאע"ג דבשדה כבר כלה ואין

שיור רק בעיר, וגם בעיר אינן מצוין לכל אלא לעוף, מ"מ אוכלין עליהן. ואף רבנן [החולקים על רבי יוסי במשנה] מודים בזה". והיינו דאם אוכלין על הנמצא בעיר ובמקום שמצוי רק לעופות, ק"ו שאוכלין על המחבואות שבשדה ששם גם החיות מגיעות.

אך בר"ש סיריליאו על המש' ובמלאכת שלמה פירשו ע"פ הירושלמי שאוכלין על הטפחין הוא דברי ר' יוסי, ולשיטתיה שאוכלין על השמור. וקיי"ל דאין הלכה כרבי יוסי בהא.

ועם כי עפר אני תחת כפות מרן החזו"א, בכל זאת תורה היא וללמוד אנו צריכים. ובכך נלענ"ד שמה שדן החזו"א ק"ו מהנמצא בטפחים לנמצא במחבואות [מלבד עצם הגדרת טפחים של החזו"א שאינה מוכרחת], הוא ק"ו פריכא. א. דלא מסתבר שנתנה התורה שיעור בדבר שאי אפשר לעמוד עליו כלל, אלא באומד דעת להגביל טווח ארוך – ולפ"ז לעולם אין יום ביעור מדוייק "כשכלו דליות שבאוכל", שאפשר לקיים ביעור ולחזור ולזכות בלי לחזור ולבער כל יום (וכנ"ל ד"ה יש שטענו). ב. י"ל שהנמצא במאורות דינו כשמור, מכיון שאינו מצוי לכל חיות השדה ולעוף השמים, די"ל שרק אוכלים על המצוי לכל חיות השדה דומיא דהמציאות הרגילה של הפירות בשדה. וגדולה מזו כתב הרמב"ם בפ"י המש' פ"ט מ"ב שאוכלין דוקא כל זמן שנמצאים הפירות באילנות וכן פסק במשנה תורה פ"ז ה"ב וע"ש בדרך אמונה בביאור ההלכה.

ועצם חידושו של החזו"א שאוכלין על המחבואות, תלוי במידה מרובה במחלוקת המפרשים בפ"ט מ"ד מה הם טפחים. כי הרמב"ם בפ"י המשניות פירש שהם מיני גרגרים קשים של תבואה וקטניות, וכן במשנה תורה פ"ז ה"ד פירש שהם ענבים קשים ע"ש בכ"מ ורדב"ז. ורבי נתן אב הישיבה פירש: מין תאנים שאינם מתבשלים. ובבה"ל הנ"ל ציין גם לפי ר"ח פסחים נב ע"א. ובאהבת ציון וירושלים, הובא בתורתן של ראשונים על הירושלמי פ"ט ה"ג, ציין לתשובות הגאונים הרכבי סי' רכ"ב, ופירש על פיה שהם מיני עשבים. ולדבריהם לא שמענו שאוכלין על התלוש, וכדברי הרמב"ם הנ"ל. ולשיטה זו על כרחו יודה החזו"א שנשתנה זמן הביעור בימינו מזמן הביעור בימי חז"ל - וא"כ י"ל כן גם אליבא דהסוברים שאוכלין על התלוש.

אך הר"ש, ריבמ"ץ, רא"ש ורע"ב פירשו ע"פ הערוך בשם רבי דניאל: שאוכלין על הטפחים, היינו מה שמשימין העופות בכלי חרס. ובבה"ל הנ"ל ציין שגם רש"י והמאירי ס"ל שאוכלין על התלוש. אך הראשונים הנ"ל הביאו פירוש שני בשם הערוך דהיינו על מה שבין העשבים – ולפי הנראה אין ראייה לפירוש זה שאוכלין על התלוש – ובודאי שאין מזה ראייה שאוכלין על הנמצא במחבואות.

שוב ראיתי בשנות אליהו פי' הקצר, שפירש ע"פ הערוך בשם רבי דניאל: "הטפיחין הם הגדלים בכלי חרש". והיינו שמבאר הפירוש הראשון בערוך, דלא מיירי בזרעים תלושים בטפיחים – אלא אוכלין על מה שגדל בטפיחין ממה שהעופות הביאו. ולפי זה אין ראייה כלל מהערוך שאוכלין על התלוש. ונראה שהגר"א הוכרח לביאור זה לפירושם משום דמתנן קשיתיה. דתנן: "אוכלים על הטפיחים ועל הדיפרין אבל לא על הסתוונות". הרי הדיפרין והסתוונות הם מיני פירות, וא"כ ה"ה הטפיחים - דדבר הלמד מענינו הוא. וכיוצא בו בתוספתא (פ"ז הי"א), ועי' במראה הפנים על הירושלמי פ"ט ה"ג. ולפ"ז פש לן רק רש"י והמאירי דס"ל שאוכלין על התלוש – אך אין ראייה מזה שאוכלין על המחבואות.

אך גם אם אוכלין על המחבואות, וגם אם יתברר שיש חיות שאוצרות כמויות ענבים וצימוקים [סספק גדול מאד אם יש בימינו חיות כאלו בא"י], אין בהן כדי להאריך את הזמן של כלה לחיה עוד כחדשיים ושלווה עד הפסח, שהרי ענבים מתפצעים ומתקלקלים, ולא יתקיימו. וגם אם נעשו צימוקים בודאי מתקלקלים מהר במחבואות, וגם נאכלים ע"י החיות, באופן שלא נשאר עד הפסח כמות בכדי שיתאפשר לאכול עליה. ובודאי החזו"א לא היה מיקל על הפרש זמן בין כלה לחיה בשדה לפסח כפי הידוע בזמנינו, דאם כן כל הדין של "בידוע" אינו אלא הילכתא למשיחא.

ובכן לענ"ד מכל הני טעמי, קשה מאד להקל – ומה עוד שהחזו"א עצמו (סי' טו סק"ח) כותב שאם יש ספק בזמן הביעור יש להחמיר ולבער מספק אפילו בשל גוי. ולא יהא נידון דידן אלא ספק, יש להחמיר כנ"ל כיון שאפשר לתקן בקלות.

בענין זמן הביעור של ענבים ויין

למאמרו של הרה"ג דוד יצחקי נר"ו

שמחנו להביא את מאמרו של הרה"ג ר"ד יצחקי שליט"א אודות החובה להקדים זמן הביעור בענבים. ואכן בפירסומים של ביהמ"ד והמכון בשנת תשמ"א תשמ"ב צויין כי מרן רבינו הגריש"א זצוק"ל סבור כי מכאן שבעז"ה אין מוצאים ענבים בכרם יש לחוש ולקבעו את מועד הביעור וק"ו את מועד הביעור נספק לפני חג הפסח.

אמנם לאחר שהובהר שמרן החזו"א הפקיר יין בער"פ ולאחר שנתברר ע"י מרן הגאון ר"נ קרליץ שליט"א שגם בשנה מעוברת נהג החזו"א כן (תש"ו). היינו משיבים לרבים בהורמנא דמרן הגרי"ש זצוק"ל שמועד הביעור בענבים ויין הוא ער"פ של שמינית כן בלוחות למועד הביעור מופיע פסח כזמן הביעור של ענבים.

אבל אנו מוסיפים בכל הלוחות וכך גם בלוח של השנה "זמן זה נזכר בגמ' ונפסק ברמב"ם וכן נהגו, אמנם בזמנינו הם כלים כבר בשבט ואדר". גם בחוברת "מסורת" של בני ברק ניסן תשל"ד ונכתבו בה מאמרים ע"י גדולי תלמידי החזו"א נדפסה "הערה נחוצה" - וסופה כי מועד הביעור למעשה הינו פסח, וזה לשון ה"הערה נחוצה".

וד"ל ה"הערה נחוצה"

הננו להעיר כי זמן הביעור של יין הוא בפסח כמבואר פסחים דף נ"ג ע"א, ולכן כל מי שיש בידו יין שנעשה מענבים של שביעית הן של ישראל הן של נכרים חייב להפקירם בערב הפסח, דהיינו בערב שבת השתא, ולא יכוין לזכות בהם עד הפסח, (לא נתבאר בהדיא אם הביעור צריך להיות בע"פ או בראשון של פסח, ואומרים בשם מרן החזו"א זללה"ה שהורה להפקיר בע"פ, ועי' חזו"א שביעית סט"ו סק"ז).

וע"ע בשו"ת ישא יוסף שביעית סי' ע"ה

י. אפרתי

ברכת מזל טוב
למכובדינו הרבנים הגאונים שליט"א

לאירוסי הנכדה והולדת הנינות
לאירוסי הבת והולדת הנכדה
להולדת הנכדה
לאירוסי הנכדה
לאירוסי הבת
לנשואי הנכדה
לנשואי הבת
לאירוסי הבת והולדת הנכד
לאירוסי הבת
לאירוסי הבן
לנשואי הבן
לנשואי הבן
לנשואי הבן
להולדת הנכד
להולדת הבן
להולדת הבן
להולדת הנכד
להולדת הנכד
להולדת הנכדה ואירוסי הבת
להולדת הנכדים
להולדת הבת
להולדת הבן
להולדת הבת
בהכנס בנו לעול המצוות
בהכנס בנו לעול המצוות

הרה"ג שמעון וייזר
הרב אבנר זומר
משפחת עמנואל
הרב קלונימוס גודלבסקי
הרב אהרן משה גודלבסקי
הרב הלל קולין
הרב יעקב פרבשטיין
הרב דוד שפירא
הרב רפאל הופמן
הרב יהושע אידלשטיין
הרב אליהו מנדלוביץ
הרב יצחק שפירו
הרב חיים זייבלד
הרב שלמה חנוך ורנר
הרב יעקב ישראל ורנר
הרב יונתן נחמני
הרב יוסף סטפנסקי
הרב רוני שטרן
הרב מרדכי צבי שאהן
הרב חנן מן
הרב יהושע יאיר מן
הרב חיים אלנר
הרב שמואל רוטנברג
הרב נח צורף
הרב יהושע הולס

"זמן הביעור בפירות שיצאו לחו"ל"*

הרב הגאון רבי מאיר קסלר שליט"א - מרא דאתרא מודיעין עילית

כתב הרמב"ם בפ"ז מהל' שמיטה ויובל הל' כ"ב ז"ל, המוליק פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער לפי שנותן עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם ופירות הארץ שיצאו לחו"ל מתבערים במקומם ולא יעבירים ממקום למקום עכ"ל. ויש לברר מתי הוא זמן הביעור בפירות הארץ שיצאו לחו"ל, דהלא תנן בפסחים דף מ' ע"ב, דהמוליק פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער, ר' יהודה אומר צא והבא לך אף אתה, ובגמ' שם דף נ"ב מוקים רב שישא בריה דרב אידי דת"ק ור"י פליגי בשהוציא ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שכלו במקומו, דת"ק סבר שאי"צ לבער כיון שבשעה שיצא עדיין לא כלו ולכן לא חלו עליו דיני המקום שיצא משם, ולדעת ר"י יש משום זלזול בבני המקום שהם נוהגים ביעור והוא אינו נוהג עמהם, ויעוי' ברש"י שם, ומשמע שבאופן שהוציא ממקום שכלו למקום שלא כלו או להיפך, לכו"ע צריך לבער, אך אי"ז מעיקר דין ביעור אלא מההלכה שצריך לנהוג בחומרת המקום שיצא משם או שהלך לשם, וכן משמע ברש"י דכ' במתני' ד"ה חייב לבער ז"ל, משום חומרי מקום שיצא משם עכ"ל, ומהא דלא כתב ג"כ ו"שהלך לשם" משמע שממקום שלא כלו למקום שכלו צריך לבער מעיקר הדין, וממקום שכלו למקום שלא כלו חייב לבער רק משום חומרי דמקום שיצא משם, אבל בהוציא ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער מעיקר הדין דאזלי' בתר מקום שיצאו לשם, וכן להיפך דאם יצאו ממקום שכלו למקום שלא כלו אי"צ לבער, אלא דמשום דינא דצריך לנהוג כחומרי מקום שיצא משם מחמרי' עפ"י מקום שיצאו משם, וזה מה דאמרי' בגמ' דכשהוציא ממקום שלא כלו למקום שלא כלו ושמע שבמקומם כבר כלו נחלקו רבנן ור"י בדינא דצריך לנהוג בחומרי מקום שיצא משם, משמע שמעיקר הדין לא אמרי' שחל על הפירות דין ביעור כיון שבמקום גידולם כלה לחיה מן השדה, וכן משמע מהרמב"ם שכ' בהל' ט', שלש ארצות לביעור וכו', כיצד היו לו פירות בארץ יהודה אוכל מהם כ"ז שיש מאותו המין בכל ארץ יהודה כולה וכו', משמע שהקובע הוא מה שנמצאים הפירות בארץ יהודה ולא מחמת שגדלו שם דכתב "היו לו פירות בארץ יהודה" ולא כתב שגדלו לו פירות בארץ יהודה, וכבר עמד בזה בדרך אמונה עיי"ש.

*מתוך שיעור שנאמר ביום העיון של בית המדרש במוצאי שביעית שעברה.

ומאחר שנתבאר דמעיקר הדין אזלי' בתר מקום הפירות עתה ולא עפ"י מקום גידולם, א"כ בהוציא פירות הארץ לחו"ל קודם זמן הביעור, צ"ע כיצד חל דין ביעור על הפירות, הרי בשעה שכלה לחיה מן השדה בא"י הם כבר אינם שם כדי שיחול עליהם דין ביעור, ובגמ' דף נ"ב ע"ב אי' ת"ר פירות שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ מתבערין בכל מקום שהם, וכתב רש"י שם מתבערין בכל מקום שהן: "כשתגיע עונת הביעור שכלו לחיה, ולא מטרחינן ליה להחזירן לארץ לבערן שם", משמע מדבריו שאזלי' בתר שעת הביעור בא"י וכבר עמד בזה החזו"א שביעית סי' י"ג ס"ק ב' דמדשמע דלכו"ע פירות שיצאו מארץ לחו"ל חייבין בביעור מן הדין ולא משום חומרי מקום שיצאו משם ומבואר ברש"י שמירי שהוציאן קודם שיגיע זמן הביעור ומתבערין כשתגיע עונת הביעור, וקשה הלא נתבאר דהביעור חל עפ"י מקום שיצאו לשם, וא"כ כיוון שהפירות בחו"ל, כיצד חל עליהם דין ביעור ע"פ שעת הביאור בא"י. וכ' החזו"א "ונראה דכל שהוציאן לחו"ל לכו"ע אזלי' בתר מקום גידולן ודווקא שהוציאן מיהודה לגליל אזלי' בתר מקום מציאתן לפירש"י כיון שלא כלה לחיה כאן והוא א"י, ודבריו צ"ב דמאי שנא הוציאן לחו"ל דאמרי' דאזלי' בתר מקום גידולן, מהוציאן בא"י ממקום למקום דאמרי' דאזלי' בתר מקום המצאם, וצ"ע.

ועוד צ"ע במש"כ הרמב"ם דפירות שיצאו לחו"ל "מתבערין במקומם ולא יעבירם ממקום למקום" ומקורו בירושלמי סו"פ שישי "אמר רב הילא ובלבד שלא יעבירם ממקום למקום" וצ"ב מה טעם אסר הירושלמי לטלטל הפירות ממקום למקום, ולמה נאמרה הל' זו דוקא ביצאו הפירות לחו"ל, וביאר החזו"א שם ס"ק ד' שכשמעבירם ממקום למקום הרי"ז כמי שמוציא הפירות פעם נוספת מא"י לחו"ל, ודבריו צ"ב דמה תוספת יציאה יש בזה לאחר שכבר יצאו הפירות מא"י, ויעוי' בדרך אמונה שם שנתקשה מאוד בביאור דברי החזו"א, ובר"ש סירילאו כ' דאין להזיזן ממקומן, משמע שהם אסורים בטלטול, והדברים תמוהין וצ"ב.

והנה מה שנתבאר דמעיקר הדין אזלי' בתר מקום שהפירות נמצאים בו, צ"ע דאיך יתכן לומר דביצאו הפירות ממקום שכלו שכבר חל עליהם דין ביעור, מ"מ נעשים הם מותרים משום שעתה הם במקום שלא כלו, דאיך פקע מהפירות החובה לבערם, וכבר עמד ע"ז החזו"א שם ס"ק ב', וכ' שם דאה"נ, דאם כבר הגיע זמן הביעור תו לא פקע חובת הביעור מהפירות אלא דמירי שהוציאם קודם שחילק מזון ג' סעודות דעדיין לא חלה עליהם חובת ביעור, ודבריו הם דוחק להעמיד הסוגיא דוקא באופן זה שהוציא קודם שהיו בידו לחלק מזון ג' סעודות, ועוד דלא משמע שהדין חלוקת מזון ג' סעודות מעכב שעת הביעור, דבפשטות משמע שאפי' לאחר שהגיע זמן הביעור מ"מ מותר לחלק מהפירות מזון ג' סעודות לכל אחד, יעויין במקדש דוד סי' נ"ט ס"ק ב'.

והנה כתב רש"י בסוכה ל"ט ע"א בד"ה אין מוסרין דמי פירות ז"ל, דהתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה שכל פירות שביעית חייבין להתבער בשביעית הן ודמיהן ולא שיעשה בהם סחורתו להצניע לאחר שביעית ולהעשיר וכו' עכ"ל, מבואר מדברי רש"י שיסוד דין ביעור פירות שביעית נלמד מלאכלה ולא לסחורה, שהתורה אמרה שפירות שביעית יש בהם קדושה וצריך להפקירם לכל, אלא שהתורה התירה לאוספם כדי לאוכלם, אבל לא לאוספם לצורך סחורה, ונכלל בזה ג"כ שכשואוספם לשומרם אצלו לאחר שכלה לחיה מן השדה ואין אפשרות לאכול את הפירות הללו מיד אלא מצניען כדי לאוכלן אח"כ, גם זה נחשב שמשתמש בפירות שביעית כדי להעשיר והוא כעין סחורה, וכך כ' רש"י שם בד' מ' ע"ב בד"ה שמא יגדל ז"ל, וגבי שביעית נהנה מהן להתעשר והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה אלא להפקיר ולבער בשביעית עד שלא תכלה לחיה מן השדה הוא זמן ביעור לפירות ולדמיהן עכ"ל, מבואר שביעור והפקר פירות שביעית עניינם הוא שהתורה קבעה שפירות שביעית מותרים אך ורק לאכילה ולא לסחורה, וכמו שאסור לסחור בהם כך אסור להצניעם אצלו לאחר שנגמרו הפירות בשדה, דאי"ז "לאכלה", ולכן כשמגיעה העונה שכלו פירות אלו בשדה, אסיפתם שלא לשם אכילה מיד, הוה כמו סחורה.

ונראה ברש"י דאין האיסור דפירות שביעית לאחר הביעור חלות איסור חדש, דכשמגיע זמן הביעור הפירות נאסרים אז, אלא שמעיקרא לא התירה התורה אכילת פירות שביעית אלא עד זמן הביעור וכדמשמע ממש"כ רש"י בויקרא כ"ה ו' עה"פ, 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' וגו' וז"ל, אע"פ שאסרתים עליך, לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה וכו' עכ"ל, משמע מדבריו שבעצם התורה אסרה פירות שביעית מחמת קדושתן אלא שנתנה היתר מיוחד לאכילה, וא"כ מובן היטיב מש"נ דמה שאסורים הפירות לאחר שהגיע זמן הביעור אי"ז איסור חדש אלא דמעיקרא לא התירה תורה אכילה אלא עד הביעור, וכמו שכ' רש"י "והתורה אמרה לאכלה ולא לסחורה אלא להפקיר ולבער בשביעית וכו'", דכשהגיע זמן הביעור ומעכב אצלו הפירות הרי זה כנוהג מנהג בעה"ב שאוסף להעשיר, דקדושת הפירות מחייבת או לאוכלם או לבערם מן העולם, אלא דכ"ז שהם עומדים לאכילה התורה התירתם אפי' שאינו אוכלם מיד, אבל כשהגיע זמן הביעור דהיינו שכבר כלה לחיה מן השדה אסורים הם מכח אותה קדושה שחלה בהם מעיקרא, ומבואר היטב לפי"ז הדין שיוור של מזון ג' סעודות גם לאחר שכבר הגיע זמן הביעור, דמלכתחיל אין הפירות אסורים אלא כשהם אינם נאספים לצורך אכילתם, וכשואוספם בשיעור של מזון ג' סעודות אי"ז נחשב שאוסף להעשיר אלא משאירם לצורך אכילה.

ונראה שכך היא ג"כ דעת הרמב"ם, שהרי בתחי' פ"ז כ' ז"ל, פירות שביעית אין אוכלים מהן אלא כ"ז שאותו המין מצוי בשדה וכו' כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית וזה הוא ביעור של פירות שביעית עכ"ל, ודבריו צ"ב דהלא שי' הרמב"ם שביעור פירות שביעית הם בשריפה ומדוע לא הזכיר הרמב"ם שריפה או איבוד הפירות אלא כ' שצריך לבערם מן הבית, והוסיף עוד לכתוב "וזה הוא ביעור של פירות שביעית", דמשמע שאין צריך אלא לבערם מן הבית, ולפי מש"נ י"ל דדעת הרמב"ם כמש"נ ברש"י שיסוד הדין ביעור הוא איננו חלות איסור חדש שחל כשכלה לחיה מן השדה, אלא דמעיקרא לא התירה התורה אכילת הפירות אלא עד זמן שכלה, ולכן לא מנה הרמב"ם עשה מיוחד על ביעור פירות שביעית כיון שזה נכלל בעצם הדין שביעית, ומש"כ הרמב"ם דביעור הוא לבערו מן הבית, כוונתו לבאר יסוד הדין ביעור, שהוא שלא להצניע אצלו הפירות שלא לצורך אכילה, ולכן שהגיע זמן הביעור מחלק מזון ג' סעודות לכל א' וכמו שכ' שם בהל' ג' ולא איכפ"ל שכבר הגיע זמן הביעור, דמה שמשיר מזון ג' סעודות אי"ז נקרא שמצניע להעשיר, דשיעור זה הוא שיעור שנצרך למזונו של אדם, ולא איכפ"ל אם לא יאכלם מיד (ויעוי' בחזו"א ובמנחת שלמה ח"א סי' נ"א), ורק מה שנשאר צריך לבערו מן העולם כיון ששוב אסור לו לאספו ולכנסו אצלו, ויעוי' בפי' המשנית להרמב"ם שביעית פ"ז הל' ב' ודר"ק.

ולפי"ז מבואר היטב מש"כ בדעת דעת רש"י והרמב"ם שהדין ביעור נקבע עפ"י המקום שבו נמצאים הפירות ולא עפ"י אותו מקום שגדלו שם, משום שבמקום זה שנמצא עתה עם פירותיו, כיון שכולם אוכלים מהם שעדיין לא כלו שם, לא נחשב מה שמחזיק הפירות אצלו כמי שמצניע להעשיר, דהדרך שם באותו מקום לאוספם לאכילה, ואפי' אם כבר הגיע זמן ביעורם קודם שיצא ממקומו, הדר דינא דהפירות מותרים באכילה, כיון שבמקום הימצאותם הם עדיין נאכלים ואין בהחזקתם משום אצירתם להתעשר, דכבר נתבאר דהדין ביעור אינו חלות איסור שחל כשמגיע זמן הביעור אלא פועל יוצא למה שאין הדרך שם לאוספם לצורך אכילה מיד.

והנה לפי מש"כ בדעת רש"י והרמב"ם דדין ביעור אינו דין המתחדש לאחר שכלה לחיה מן השדה אלא דקדושת הפירות שביעית אוסרת אסיפת הפירות מלכתחיל, להוציא כשאוספן לצורך אכילה, וכ"ז שלא כלה לחיה מן השדה כיון שהפירות עומדין לאכילה מותר לאוספן לביתו, י"ל דכשמוציאן למקום שלא גדלים פירות ממין זה, נאסרין הפירות מיד, כיון דאין דרך באותו מקום לאצור פירות ממין זה לצורך אכילה, וכן שמעתי ממרן הגר"ש אלישיב זצ"ל שכשמוציא פירות למקום שלא גודל שם אותו המין "אין לך כלה לחיה גדול מזה", (ויעוי' בחוט שני פ"ז ה"ג ס"ק י"ד שבמקרה כזה הולכים בתר מקום גדול הפירות), ומעתה י"ל דה"ה דכשמוציא פירות הארץ לחו"ל

כיון דאין נאכלים שם פירות הקדושים בקדושת שביעית, אין לך כלה לחיה גדול מזה, אלא די"ל דאין הדין דכלה לחיה מן השדה תלוי בפירות שביעית דוקא, אלא דכ"ז שמצויים פירות ממין זה בשדה הרי זה מציל מן הביעור, וכן כ' החזו"א בסי' ד' ס"ק ל"א, "דלענין כלה לחיה אי"צ קידוש אלא כל שהחיה מוצאת בארץ אוכלין וכו' אף שהוא מקום שלא נתקדש", אולם י"ל דכיון שאסור להוציא פירות הארץ לחו"ל נמצא שמעיקרא לא ניתנו הפירות לאכילה אלא בא"י מקום קדושתן וכמו שכתב הר"ש סירילאו בפ"ו ה"ה לבאר איסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל ז"ל, ועוד נ"ל דאתאן גבי קדשים דשורפין אותן במקומן כדמפ' טעמא בפ' כל שעה בקדש באש תשרף במקום אכילתו שריפתו וגזור נמי בתרומה הכי וכן בפירות שביעית בעו ביעור בארץ שיאכלם שם בביעור דהיתרא בביעור דאיסורא שישרפובארץ לכתחיל, ומשמע בת"כ דאם הוציאן דלא מצילמיכליניהו דקתני התם אשר בארץ מה שבארץ אוכלין ולא מה שהוציא עקילס לפונטוס. ונראה הטעם משום דמיקרי קודש דדייני בהו דינא דיוצא בקודש כן נ"ל עכ"ל.

ונראה דכוונתו כמש"נ דיסוד דין ביעור פירות שביעית הוא מדין קדושת הפירות שחל עליהו מלכתחיל, אלא שהתורה התירה לאוכלם כ"ז שהם עומדים לאכילה, וכשכלה לחי' מן השדה שוב אין אסיפתן נחשבת לצורך אכילה אלא לאוצר, חוץ ממה שנצרך לו למזון ג' סעודות, וכמו"כ י"ל דמכיון שאמרה תורה שקדושת הפירות מחייבת לנהוג בהם קדושה במקום קדושתם דילפי' מ'אשר בארץ' שהיתר אכילתן הוא מה שאוכלין בארץ כמבואר בתו"כ (יעוי' גם בפ' הראב"ד והר"ש משאנן), ולכן אסור להוציאן לחו"ל, ואם הוציאן לא מצי למיכלנהו היינו אפי' קודם זמן הביעור דלא ניתנו הפירות להאכל אלא בארץ, וכשיצאו חל עלייהם דין ביעור כיון דפקע היתר אכילתם, ואי"ז תלוי בשעת הביעור בארץ, דכל היכא שאין לאכלם חל עליהם מיד דין לבערם.

אולם כבר הובא לעי' דלדעת רש"י בהוציא פירות הארץ לחו"ל אזלי' בתר זמן ביעורן בא"י, וי"ל דרש"י סבר דמכיון שאם יחזיר את הפירות לא"י יהיו הם מותרין כ"ז שלא הגיע זמן הביעור אין לבערם כ"ז שלא הגיע זמן הביעור בא"י.

אולם בדעת הרמב"ם נראה שדעתו כהר"ש סירילאו שהפירות אסורין באכילה מיד, שסתם וכתב שפירות הארץ מתבערין במקומן ולא יעבירם ממקום למקום, משמע דחייבין להתבער במקומם ולא כתב הרמב"ם כמו ששינונו במתני' שמתבערין בכל מקום שהן, דמשמע שבאה מתני' לאפוקי מרשב"א דסבר דאינן מתבערין אלא בארץ אבל לא מיירי מתני' על שעת ביעורן, אבל לפי מש"כ הרמב"ם והוא ע"פ התוספתא דמתבערין במקומם", יש בכך משמעות ג"כ שדינם להתבער שם במקומן. ומבואר

היטב לפי"ז מש"כ דלא יעבירם ממקום למקום, דכמש"נ בדעת רש"י דלאחר שכלה לחיה מן השדה אם אוסף הפירות הרי הוא כמי שאוצרם להעשיר והוה סחורה, א"כ מכיון דהפירות נאסרו באכילה דפקע היתר אכילה שלהם, חייב לבערם מיד ואסור להזיזם ממקומם, דכשמזיז ומטלטלן הרי הוא כמו שאוצרם באיסור, דקדושת הפירות אוסרת לאוספן לרשותו ולא הותר רק לאוספן לאכילה, וכיון שנאסרו כבר מאכילה צריך להשאירם במקומם, ולבערם שם במקומן.

והנה ידוע המעשה עם מרנן הנצי"ב והגר"ח ז"ל בסוכות של מוצאי שביעית שהנצי"ב נטל אתרוג של שביעית והגר"ח חשש משום פירות שביעית לאחר הביעור, והגר"ד ז"ל שאל לאביו מרן הגר"ז ז"ל מה ה' הנדון הלא זמן הביעור של אתרוג הוא בשבט, והגר"ז ענה שאינו יודע, ושאל הגר"ד האם יתכן שהגר"ח לא ידע המציאות וענה הגר"ז, שיתכן. ולהדברים הנ"ל יתכן לומר דסבר הגר"ח שהביעור באתרוג של שביעית שיצא לחו"ל הוא מיד עם הגיעו לחו"ל, וכש"נ בדעת הרמב"ם עפ"י שיטת הר"ש סירילאו ע"פ המשמעות בתו"כ, וצ"ע בכל זה.

תנחומינו הכנים

לידידנו ומכובדנו

הרב אברהם יוסף חבצלת שליט"א

ולכל משפחתו

על פטירת האב

הרב שמואל אלעזר ז"ל

רב ביהכ"נ "היכל עובדיה"

למד ולימד תורה ויראה ברבים

העמיד תלמידים הרבה

ראש בית המדרש הרב יוסף אפרתי

ולומדי בית המדרש

הערות בענין ביעור פירות שביעית

הרב הגאון זלמן שמואל הכרמי - קרית שמואל

א. כלו הפירות מהשדה באמצע היום – מתי צריך לבער?

אחת המצוות הנוהגות בפירות שביעית היא מצוות הביעור, והיינו שכשכלו הפירות מהשדה חייב לבערן מהבית. ונחלקו הראשונים כיצד מבערים, לדעת הרמב"ם המצוה היא לשרוף את הפירות, אך נהגינן כהרמב"ן שהמצוה היא להוציאם מהבית ולהפקירם.

ומצינו דעות מתי היא שעת הביעור המדוייקת, האם מייד שכלו הפירות מן השדה או רק בסוף היום שבו כלו. לדעת החזון איש זצ"ל אף אם כלו הפירות מהשדה באמצע היום מ"מ רשאי להמתין מלבערם עד סוף היום, ולדעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל חייב לבערם מיד כשכלו הפירות מהשדה.

וזה לשון החזו"א שביעית סי' י"א סק"ו ד"ה "ולענין": "וכשמפקיר רשאי להניח בידו מזון ג' סעודות וכדתנן פ"ט מ"ח, ואם מוצא אדם שאין בידו מפירות שביעית כדי מזון ג' סעודות, רשאי ליתנו לו, אע"ג שכבר הגיע זמן הביעור (ר"ל שכבר כלו הפירות מהשדה) וכבר יש בידו מזון ג' סעודות וכבר נתחייב בביעור, ולא איתפרש כמה הוא רשאי לשהות כדי למצוא אוכלין ואפשר דעד שקיה"ח" (קצ"ע אמאי נקט "רשאי לשהות כדי למצוא אוכלין", ה"ל לומר "לשהות מלבער"), ובסי' י"ג סק"ב ד"ה "פסחים" בתו"ד: "איירי שהוציאן (ממקום שכלו למקום שלא כלו) קודם שחילק מזון ג' סעודות והרי התירו לו תוך זמן זה, ובאותו יום הוציאן". ובסי' כ"ו בסדר השביעית סק"ה ד"ה "קנה": "קנה מן הנכרי לאחר ביעור חייב לבער באותו יום שקנה".

ומבואר דדעת החזו"א שאף אם כלו הפירות מהשדה בבקר מ"מ רשאי להמתין מלהפקיר עד סוף היום וגם רשאי לחלק לכל אחד משכניו מזון ג' סעודות עד שקיעת החמה.

והגרש"ז א"ב"מנחת שלמה" סי' נ"א אות י"ח סובר שחייב הביעור הוא מייד כשכלו מן השדה ואין רשאי להמתין כלל. ובספר ברכת הארץ עמ' 76 כתב בשמו שמה שרשאי לחלק מזון ג' סעודות לשכניו הוא רק קודם שכלו מהשדה ואח"כ כבר אינו רשאי לחלק.

ובמיני פירות שאין אנו יודעים את היום המדוייק שבו כלים מהשדה, נחלקו החזו"א והגרשז"א, לדעת החזו"א בכל יום מהימים המסופקים יפקירם ויחזור ויזכה בהם (וז"ל בסי' כ"ו בסדר השביעית סק"ה "נמצא מבער כמה ימים עד שיצא הספק מליבו"), ולדעת הגרשז"א לא סגי בהכי, שאם למשל הפקירם בצהרים, שמא כלו מהשדה כבר בבקר, אלא צריך להפקירם לפני הימים המסופקים ולא לזכות בהם עד שיצא הספק מליבו שכבר כלו מהשדה. והחזו"א לשיטתו לא חשש לזה, שאף אם כלו בבקר מ"מ רשאי לשהות מלהפקירם עד שקיעת החמה.

ברם צ"ע להחזו"א, נהי שאין לחוש שמא שהה מלהפקירם עד שכבר עבר זמן משעה שכלו, מ"מ ניחוש איפכא, שאם למשל הפקירם בבקר וחזר וזכה בהם ניחוש שמא לא כלו מהשדה עד הצהריים, ובמה שהפקירם בבקר לא יצא ידי חובתו, שזה היה קודם שכלו, (ואין מסתבר כלל שיוצא ידי המצוה במה שהפקיר טרם שכלו), וכשכלו בצהריים חייב לבערם עכ"פ עד השקיעה, ואין רשאי לשהות עד למחרת בבקר. וצריך לומר שבאמת גם לדעתו כשמפקירם בימים המסופקים אין רשאי לחזור ולזכות בהם עד אחר צאת הכוכבים, וצ"ע שהחזו"א לא הדגיש זאת, וגם בספרי ההלכה למעשה לא כתבו זאת.

ובמה שהביא בספר ברכת הארץ הנ"ל בשם הגרשז"א שמה שרשאי לחלק לשכניו מזון ג' סעודות הוא רק קודם שכלו מן השדה, צ"ע, דהנה מצינו בראשונים דכשהגיע זמן הביעור יכול לבער ע"י שיאכל את כל הפירות, בלי הגבלת כמות.

דז"ל הרמב"ם פ"ז ה"ג: "ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורפן באש", ואף שהיה ניתן לפרש שהכוונה שאם לא מצא מספיק אנשים כדי ג' סעודות לכאו"א, מ"מ מפורשים הדברים בפירוש המשניות פ"ט ה"ב: "וכשיפסקו ונבלו ולא מצא מהם אלא היבשים יסיר כל מה שיש ברשותו מן התאנים היבשים או שיאכלם כולם אם יכול או שירפם". וכ"כ הרע"ב שם "וכשכלו התאנים מן האילנות חייב לבער הגרוגרות שבביתו או לאוכלן כולן מייד או להפקירן".

והשתא בשלמא להחזו"א דאף לאחר שכלו יכול לחלק ג' ס לשכניו עד שקיה"ח, א"כ ה"ה דיכול לאכלן כולן בעצמו, והשיעור דג' סעודות הוא שבשעת השקיעה לא ישאר בידו יותר ממזון ג' ס, אבל להגרשז"א שרק קודם שכלו יכול לחלק לשכניו, והשיעור דג' סעודות הוא שבזמן שכלו לא יהיה בידו יותר מג' ס, ומייד שכלו כבר א"א לחלק, א"כ מכש"כ שא"א לאוכלן כולם. ואין לומר דכוונת הראשונים שימהר לאכלן קודם שיכלו מן השדה, שזה לא משמע בלשונם כלל.

ג. נתעכב מלבער עד שכבר עבר היום – האם צריך לבער תיכף ומייד?

ב"משפטי ארץ" (להגר"ש רייכנברג שליט"א) פל"ב ס"ג ובהערה 12 כתב שמה שהתיר החזו"א להמתין מלבערם עד סוף היום זהו רק ביום שכלו מן השדה, א"נ כשהיו ברשות נכרי ביום הביעור ולאחר מכן קנאם ישראל, אבל בהיו ברשות ישראל ביום הביעור ולא ביערם עד שהגיע היום הבא חייב לבערם תיכף ומייד ואינו רשאי להמתין עד סוף היום, וה"ה ישראל אחר שקנה ממנו חייב לבערם מייד. (אמנם לדעת הסוברים שאם לא ביערם נאסרו אין נפ"מ בדבר, אך רבים סוברים שאם לא ביערם בשוגג או באונס לא נאסרו).

והנה מצינו במצות ביעור מעשרות (בפסח של שנה רביעית ושביעית) שלדעת החזו"א אם לא ביערן לא נאסרו אלא כשנזכר מבערן, וכתב בדמאי סי' ב' סק"ז ד"ה "ונראה" "ונראה דעובר בכל יום אחר ביעור", משמע עכ"פ שאינו חייב לבער מייד אלא רשאי להמתין ובלבד שלא יעבור היום.

הן אמת שב"מנחת שלמה" ח"א סי' ס"ה אות ב' בהוספה בהוצאה החדשה כתב (לגבי ביעור מעשרות) "פשוט מאד דלאחר שכבר עבר זמן הביעור צריך ודאי להזדרז מיד ולא לעבור על עשה ולבער כי הלשון של כל יום ויום (שכתב החזו"א) אינו בדוקא, דהכא לא שייך כלל השיעור של יום".

ברם לו"ד היה נראה שכיון שמצינו שדעת החזו"א בביעור פירות שביעית שיכול להמתין עד סוף היום א"כ ה"ה בביעור מעשרות, ודבריו "דעובר בכל יום" מתפרשין כפשוטן, והגרשז"א שמיאן בזה אזיל לשיטתו שגם בביעור שביעית אין מסתבר לו שיכול להמתין עד סוף היום, ואזלי החזו"א זצ"ל והגרשז"א זצ"ל לשיטתייהו.

ואם כנים אנו בזה א"כ יש ללמוד מזה שלדעת החזו"א כשם שבביעור מעשרות יכול להמתין עד סוף היום אף כשכבר עבר יום הביעור, כך ה"ה בביעור פירות שביעית.

וכן מצינו במי שלא מל ביום השמיני שעובר בעשה בכל יום ויום, וידוע מש"כ ה"דבר אברהם" ח"א סי' ל"ג שהיינו בכל רגע ורגע, וזה כסברת המשפטי ארץ שאחר שכבר עבר יום הביעור חייב בכל רגע ורגע, אך בסימנים הראשונים ב"דבר אברהם" חלק ב' נחלקו עליו חבריו והוכיחו מדברי הפוסקים שאינו עובר בכל רגע ורגע אלא בעבר היום דוקא, (והראוני שכן היא גם דעת החזו"א כמו שהביא בדרך אמונה פ"א מבכורים ה"ד בסוף באור ההלכה ד"ה "היה בנו"), וא"כ מסתבר דה"ה לגבי ביעור פירות שביעית שאף שהיו בזמן הביעור ביד ישראל ולא ביערם מ"מ גם אח"כ אין חייבים בכל רגע ורגע אלא בכל יום ויום.

והגר"ש רייכנברג במכתבו אלי כתב לחלק דאין הדברים אמורים אלא בקיום מצות עשה, אבל בביעור שביעית יש לאו הבא מכלל עשה שלא להחזיק את הפירות ברשותו אחר זמן הביעור, ואינו רק ביטול מצוה אלא מילתא דאיסורא, ולכן רק ביום הראשון שצריך לבער נתנו כל היום אך אח"כ אסור לאכול בלי לבער.

ברם נראה דלכהפ"ח לדעת הפוסקים שמצות ביעור היא להפקיר הרי היא ככל מצות עשה שמקיימים אותה בקום ועשה, ומי שאינו מפקיר מבטל מצות עשה, ואין הגדר שיש איסור להחזיקם ברשותו כשלא מבערם.

וכן משמע בסמ"ג עשין קמ"ח, ומשמע שם שהמצוה לבער כשכלו הפירות מן השדה היא חלק מהמצוה ד"והשביעית תשמטנה ונטשתה", וזה לשונו: "מצות עשה שתשבות הארץ בשביעית מעבודת קרקע שנא' וכו' ושבתה הארץ שבת לד', ובפרשת משפטים כתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו', מכאן אתה למד גם מצוה אחרת שצוה הקב"ה שיפקיר אדם פירות שביעית ואינו רשאי להחזיק בהם במחובר ויפרוץ נעילת כרמו וגדרת שדהו להפקיר וכל הקודם זכה ורשאי הזוכה בהן לשמרן עד זמן הביעור ואז צריך להוציאם ולהפקיר מה שזכה זה והרי זו מצות עשה שניה".

וכ"כ בספר יראים סי' קנ"ח [קפ"ו]: "הפקר שביעית. צוה הקב"ה שיפקיר אדם את פירות שביעית ואינו רשאי להחזיק בהם אלא כל הקודם זכה, ורשאי הזוכה לשומרן עד זמן הביעור ואז צריך להוציאם ולהפקיר מה שזכה, מה"מ דכתיב בפ' ואלה המשפטים והשביעית תשמטנה ונטשתה וכו'".

ועי' ברמב"ן בפירושו על התורה ויקרא כ"ה ז' שדימה ביעור פירות שביעית לביעור מעשרות, "שהוא צריך לבערם מרשותו ולהפקירם לעניים ולכל אדם כענין בערת הקדש מן הבית", וכבר שנו בתוספתא שביעור שביעית כביעור מעשר שני".

ולכאורה נראה כן גם משיטת הר"ש הזקן (הובאה באבקת רוכל סי' ל"ג ובמבי"ט ח"א סי' כ"א וסי' של"ו) שאף שפירות נכרי יש בהם קדושת שביעית מ"מ ישראל הקונה ממנו פטור מלבער משום סברת "אתינא מכח גברא דלא מצית לאישתעווי דינא בהדיה", ונראה דסברא זו יכולה לפטור רק מחובה לקום ולעשות מעשה, אבל אם הוא מילתא דאיסורא להחזיק בפירות אחר הביעור לכאורה אין שייכת סברא זו.

וכן משמע מלשון החזו"א שביעית י"א סק"ו "דכיון שלא ביער בזמן הביעור כבר ביטל המצוה ואי אפשר לקיימה".

ועוד נראה דאפילו אם הגדר היה שאסור להחזיק פירות ברשותו משכלו מן השדה, מ"מ גם אז היה מותר להמתין עד סוף היום, שהרי הובא לעיל מדברי החזו"א שמי שלא ביער מעשרותיו בזמן עובר בכל יום, אבל לא בכל רגע, והנה עי' בחזו"א דמאי סי' ב' סק"ז שמעשר שני שהתבער בשריפה אינו מתודה "שהרי אין זה כמצוותן וכו' אין שריפה זו מצוה אלא כדי שינצל מאיסור החזקה לאחר הביעור", חזינן מדבריו שבמצות ביעור מעשרות כלול מלבד גוף המצוה לבער גם איסור להחזיקם אחר הביעור, ובכ"ז כתב החזו"א שמי שלא ביערן במועד אין חייב לבער כל רגע אלא בו ביום.

וגם לענ"ד אין מקום לחלק בין אם היו הפירות בזמן הביעור ביד גוי או ביד ישראל, דהדין ביעור הוא על החפצא דהפירות, ר"ל שזה דין בהפירות שטעונון להתבער, ואף כשהיו ביד גוי חל חיוב ביעור על הפירות, רק שהגוי אינו מצווה לקיים חיוב זה.

וכן נראה דעת הגריש"א זצ"ל (הו"ד במשפטי ארץ פל"ב הערה 18) שפסק שפירות שהיו ביום הביעור ברשות נכרי ואחר זמן קנאם ממנו ישראל, אין הישראל רשאי לשייר אפילו מזון ג' סעודות כיון שכבר נתחייבו בביעור, (ובעיקר דברי הגריש"א עי' להלן), הרי שאף כשהיו ברשות נכרי נתחייבו בביעור.

וא"כ לפי"ז, כיון שמפורש בחזו"א שבהיו הפירות ברשות נכרי רשאי הקונה להמתין מלבערם עד סוף היום א"כ ה"ה בהיו ברשות ישראל.

ויש מקום לומר ששאלה זו – האם כשעבר יום הביעור ג"כ רשאי להמתין עד סוף היום – תלויה בשתי דרכים בהבנת דברי החזו"א. שבעיקר דברי החזו"א שרשאי להמתין עד סוף היום שבו כלו הפירות יש לחקור האם כוונתו שמועד הביעור הוא כל היום כולו, וכל זמן שלא שקעה חמה עדיין לא עבר מועד הביעור, או שמודה שמועד הביעור הוא כבר מייד ברגע שכלו, אלא שלא חייבה התורה את האדם לבער תיכף ומיד ממש, וכשמבער באותו יום הרי זה נחשב שביער מייד. שלפי הדרך הראשונה מסתברים דברי המשפטי ארץ דהני מילי ביום שכלו דעדיין לא עבר זמן הביעור, אבל כשכבר עבר היום חייב לבער מייד, אבל אי נימא שבאמת מועד הביעור הוא ברגע שכלו ובכ"ז רשאי להמתין עד סוף היום, א"כ אין לחלק בין היום שכלו לימים שלאחר מכן.

וחושבני שמדברי החזו"א משמע כדרך השנית, שזה לשונו בסי' י"א סק"ו ד"ה "ולענין" "וכשמפקיר רשאי להניח בידו מזון ג' סעודות וכדתנן פ"ט מ"ח, ואם מוצא אדם שאין בידו מפירות שביעית כדי מזון ג' סעודות, רשאי ליתנו לו, אע"ג שכבר הגיע זמן

הביעור וכבר יש בידו מזון ג' סעודות וכבר נתחייב בביעור, ולא איתפרש כמה הוא רשאי לשהות כדי למצוא אוכלין ואפשר דעד שקיה"ח". ממש"כ "אע"ג שכבר הגיע זמן הביעור" "וכבר נתחייב בביעור" משמע להדיא שמועד הביעור הוא ברגע שכלו אלא דמ"מ רשאי לשהות, וכן ממה שנסתפק "ולא איתפרש כמה הוא רשאי לשהות כדי למצוא אוכלין" משמע שיש כאן שיעור עד אימתי רשאי לשהות, דאי כל היום הוא עיקר זמן הביעור מה יש להסתפק בדבר, ואיזה שיעור אחר שייך להיות בזה.

ולפי זה אין מקום לחלק בין יום הביעור לבין הימים שאחריו ובכולן רשאי לשהות מלבער עד סוף היום.

ג. מתי הזמן שכלים הענבים מהשדה, ב"ד ניסן או בט"ו?

כתב החזו"א בסי' ט"ו סק"ז: "ששאלת איך יוצאין ד' כוסות ביין של שביעית הלא זמן ביעור עד הפסח כדאמר פסחים נ"ג א' ובר"מ פ"ז הי"א, י"ל וכו' ועוד כיון דאוכלין בענבים עד הפסח וחייב הביעור ביום ראשון של פסח רשאי לאכול שלש סעודות ביום ראשון של פסח".

ראיתי למי שכתב שכיון שזמן הביעור הוא ביו"ט ראשון של פסח א"כ כשמפקירים את היין בערב פסח אין לחזור ולזכות בו עד כלות יו"ט ראשון.

ולענ"ד נראה דמש"כ החזו"א "וחייב הביעור ביום ראשון של פסח" אין ר"ל שהענבים כלים מן השדה ביום ראשון של פסח, שא"כ אין חייב לבער עד שקיה"ח של סוף היום הראשון, ועד אז רשאי לאכול בלי הגבלה, ומאי קשיא ליה מד' כוסות, אלא באמת הפירות כלים מן השדה בערב פסח, ומה שכתב שחייב הביעור הוא ביום ראשון של פסח הכוונה שאז הם כבר צריכים להיות מבווערים, והיינו שצריך לבערם עד שקיה"ח של ערב פסח, וע"ז תירץ שהיין של הד' כוסות הוא בכלל המזון ג' סעודות.

ולפי"ז כשמפקיר בערב פסח אין צריך להשאיר את היין הפקר עד כלות יום ראשון של פסח אלא יכול לזכות בו מיד בכניסת ליל ראשון של פסח.

ד. מתי רשאי לאכול את הג' סעודות ששייר?

ב"משפטי ארץ" פ"ל ס"א כתב לגבי ההיתר לשייר מזון ג"ס ש"רק לאחר שביעור יכול לאכול את מה שנשאר בידו", ובהערה 29 כתב שכן הורה הגר"ש אלישיב זצ"ל, ורצה לדייק כן מלשון החזו"א. ולענ"ד בדברי הרמב"ם והרע"ב הנ"ל (שהובאו לעיל אות ב') מפורש הפכו, ואדרבה עד שקיה"ח יכול לאכול אפילו יותר ויותר ממזון ג"ס, ומכש"כ

שיכול לאכול ג"ס אף קודם שביער השאר, והשיעור דמזון ג"ס הוא שבשעת שקיעת החמה לא ישאר בידו יותר ממזון ג"ס.

ה. האם צריך לאכול את הג' סעודות ביום הביעור או רשאי להשהותן?

כתב החזו"א סי' ט"ו סק"ח "ובאותן שלש סעודות יש להסתפק אי חייב לאכלן ביום הביעור או אפילו למחר".

מאי דמספק"ל להחזו"א הכא נראה לכאורה דפשיטא ליה בסי' י"א סק"ו שחייב לאוכלן בו ביום, שזה לשונו שם "ומזון ג' סעודות וכו' וגם רשאי לאוכלן בד' סעודות ויותר כיון שהן שיעור ג' סעודות", ואי רשאי שלא לאוכלן כלל א"צ לומר שרשאי לאוכלן בד' סעודות, אלא שדעת החזו"א הכא שצריך לאוכלן בו ביום דוקא, וע"ז כתב דמ"מ רשאי לחלקם לד' סעודות.

ברם בספר "זיו היים" שביעית פ"ט ה"ו סק"א הוכיח מהתוס' זבחים ע"ה ע"ב ד"ה "שביעית" שא"צ לאוכלן בו ביום, וכן דעת רוב פוסקי זמננו (עי' במשפטי ארץ פ"ל הערה 1).

1. כיצד משערין שיעור ג' סעודות.

במשפטי ארץ פ"ל ס"ג כתב בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דשיעור מזון ג' סעודות נקבע לפי דרך אכילתו של כל אדם ואדם לאותו המין, דרך משל, הגיע זמן הביעור של תפוחים, אין אומרים שישער כמה תפוחים יכול לאכול אם יקבע כל סעודתו על תפוחים, אלא ישער כמה תפוחים דרכו לאכול בג' סעודות כליפתן.

יש לעיין, שלכאורה כמו שמצינו שמחשבין אכילת יום לג' סעודות אף כשמועד הביעור חל ביום חול שבו אין הדרך לאכול רק ב' סעודות, ורק בשבת הדרך לאכול ג"ס, וצ"ל הטעם שכיון שלפעמים אוכלין ג' סעודות ביום א"כ עד שיעור זה חשובה אכילה ליומה, א"כ ה"ה כיון שלפעמים אוכלין כל הסעודה מפירות א"כ חשיב אכילה ליומה אף שאין רגילין לעשות כן, וצריך לעיין בדבר.

שוב מצאתי ב"חוט שני" להגר"נ קרליץ שליט"א מהדורת תשע"ה עמ' שנה דין ג' שכתב כן.

וראיתי שיש שהבינו כן גם מדברי החזו"א סי' י"א סק"ו "ומזון ג"ס אפשר דכל שיכול לאוכלן בג"ס הוי בכלל ואין קצבה בדבר ולא מחייבין ליה להסתפק בפת וקטניות

ולא בשיעור סעודה, ויש שפירשו דבריו שרק קאמר שמחשבין לפי אכילה ברווח ולא בצמצום, ואינו ענין לנידור"ד.

אמנם נראה שאף אם כוונת החזו"א שיכול לקבוע כל סעודתו על פירות, מ"מ אין ללמוד מזה לדידן, דנראה דמודה הגריש"א שאם דעתו לקבוע ביום זה כל אכילתו על התפוחים שפיר רשאי לשיירן, ודברי הגריש"א נאמרו בגוונא שאין דעתו לאכול התפוחים בו ביום, שנתבאר לעיל (באות ה') שמ"מ רשאי לשיירן, וע"ז הגביל דמשערינן לפי הדרך לאכול, ואין הדרך לאכול כל סעודתו מתפוחים אלא רק כליפתן, אבל באופן שבאמת דעתו לקבוע כל סעודתו עליהם ולאוכלם בו ביום, שפיר רשאי לשיירן. (ומ"מ דוקא שיעור ג"ס ולא ד' אף אם דעתו לאכול ד' סעודות).

וא"כ הרי החזו"א בסי' י"א הנ"ל סובר שצריך לאכול הפירות בו ביום דוקא, ובאופן כזה הרי מודה הגריש"א שיכול לקבוע כל סעודתו על הפירות, וכל הנידון הוא למאי דנהיגין לשייר את המזון ג"ס אף לימים הבאים, וכספיקת החזו"א בסי' ט"ו, וכמ"ש האחרונים, ובזה לא גילה החזו"א דעתו.

ז. קנה פירות מהנכרי אחר שעבר זמן הביעור – האם רשאי לשייר מזון ג' סעודות?

במשפטי ארץ פל"ב הערה 18 הביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שפירות שהיו ביום הביעור ברשות נכרי ואחר זמן קנאם ממנו ישראל, אין הישראל רשאי לשייר אפילו פחות ממזון ג"ס כיון שכבר נתחייבו בביעור.

הנה הא דא"צ לבער מזון ג"ס נראה דאין כאן פטור ממצות ביעור, רק דחשיב כמבוער, דכל שעומד לאכילה ביומיה כאילו כבר נאכל, וא"כ מה בכך שכבר נתחייבו בביעור, הלוא כל הפירות בשעה שכלו מהשדה כבר נתחייבו בביעור ומ"מ שרי לשייר מזון ג"ס משום דחשיבי כמבוערין, וא"כ אף בקנה מהנכרי נמי.

שוב מצאתי שכן כתב ב"חוט שני" מהדורת תשע"ה עמ' שנה דין י'.

ה. חצי שיעור בביעור פירות שביעית.

נראה שמי שמשייר יותר ממזון ג' סעודות עובר בעשה לא רק על העודף אלא אף על כל הג' סעודות, דכל הטעם שמוותר לשייר עד מזון ג"ס הוא משום דכל אכילה ליומה חשיב כמבוער, אבל ביותר מג"ס לא חשיב כמבוער, וא"כ אף בשייר כחצי זית יותר

מג"ס עובר על עשה, ולא רק על איסור חצי שיעור, וכמו"כ כל הפירות נאסרין באכילה ולא רק העודף על הג' סעודות.

אך נראה שבאופן שאין רשאי לשייר מזון ג' סעודות, כגון שאי אפשר לו לאכלן מסיבת בריאות וכיר"ב, או שחל הביעור ביום התענית (אלא שראיתי ב"חוט שני" מהדו' תשע"ה עמ' שנה דין ה' שכתב שגם ביום התענית רשאי לשייר מזון ג"ס, ולכאורה צריך להבין דבריו), בזה אינו עובר בעשה אא"כ שייר כזית ובפחות מזה אינו עובר אלא באיסור חצי שיעור. (דמסתבר ששיעור חיוב ביעור הוא בכזית).

וכן לדעת הסוברים דמזון הג' סעודות חייב לאכלן בו ביום דוקא אם שייר לאחר היום פחות מכזית אינו עובר אלא באיסור חצי שיעור.

ויש לעיין בשייר חצי שיעור אם הפירות נאסרין. ובמקום אחר כתבתי שהמבשל חצי שיעור מבשר בחלב אינן נאסרין באכילה, דלא מיבעיא למה שנסתפק הגרע"א בשו"ת סו"ס קנ"ד דאפשר דשרי מדאורייתא לאכול חצי שיעור מחמץ בסוף היום האחרון של פסח באופן שלא חזי לאיצטרופי (שאף אם יוסיף לאכול כבר יהיה מוצאי פסח), דלסברא זו ה"חזי לאיצטרופי" הוא גזירה דאורייתא שמא יוסיף לאכול, ושמא יוסיף לבשל עוד חצי כזית בב"ח, א"כ אם לבסוף לא הוסיף אישתכח דאין כאן אלא איסור גברא שעבר על גזירת התורה, אבל אין כאן חפצא דבישול בב"ח שיוליד איסור אכילה, אלא אפילו אם חצי שיעור אסור בעצמותו וה"חזי לאיצטרופי" הוא סימנא בעלמא, מ"מ אפשר שרק בישול גמור מוליד איסור אכילה, אבל בישול באיסור קלוש אינו מוליד איסור אכילה כלל, אף לא איסור קלוש.

ואם כנים הדברים א"כ גם מי שהותיר חצי שיעור מפירות שביעית ולא ביערן – אינן נאסרין באכילה. ואין לומר שהאיסור לאכול אחר שכלו אינו תלוי באיסור להותיר, שהרי אם ניתותרו אצל נכרי אינן נאסרין.

דברים שנאמרו בסיום מסכת שביעית [נלמדה בעיון במשך כשנתיים בכולל "מאור יצחק" של ביהמ"ד]

הרה"ג מתתיהו סטאר - ראש כולל ביהמ"ד

שביעית ויובל התייחדו משאר המצוות התלויות בארץ שיש בהם דין נוסף שצריך שיהיו כל יושביה עליה, [לרמב"ם פ"א מתרומות הכ"ו גם תרומה פטורה מדאורייתא אם לא היה ביאת כולכם, ועיין בחי' הגר"ח על הרמב"ם שיש שתי הלכות ביאת כולכם, וכל יושביה עליה], וע"כ גם אם פוסקים בכל מצוות התלויות בארץ שקדושה שניה קידשה לעתיד לבוא, מ"מ חיוב שביעית ויובל הוא רק מדרבנן, וע"כ תיקן הלל פרוזבול כיון שכל דין השמטת כספים הוא מדרבנן, [וכן מותרת ההשקיה בשביעית לשיטת אביי, במועד קטן ב:], א"כ נראה שהיושביה עליה מוסיפים בקדושת הארץ. וביותר התייחדה השביעית משאר המצוות שאם לא שובתים ישראל בשביעית גולים ישראל מהארץ, כמפורש בתורה בתוכחות בפרשת בחוקותי פרק כ"ו פסוק ל"ד "אז תרצה הארץ את שבתותיה" וגו', "כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה" וגו' ובפסוק מ"ג "והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה" וכמפורש בדברי הימים ב' פרק ל"ו פסוק כ"א.

וביאור הדבר הוא שארץ ישראל איננה כשאר הארצות, אלא היא ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה, היא נחלת ה' והיושבים בה זוכים לגור בנחלתו. האדם הגר בארץ אינו יכול לנהוג בה כבשלו אלא כמי שגר בנחלתו של ה'. במצוות שביעית האדם מוגבל במלאכתו, בהשתמשותו בפירות, וכדומה מכיון שהארץ נחלת ה' והוא זוכה לגור בה.

בשנת השבע המבטאת את הקדושה שבחומר, מתגלה לאדם שהארץ אינה חומרית כשאר הארצות, אלא היא קדושה – הקדושה שבחומר, וגם הדבר הטבעי יש בו קדושה. וכשהאדם מחלל את השביעית ומגלה את דעתו שהארץ היא כשאר הארצות ממילא גולה ח"ו מארצו.

לכאורה היה נראה שכשהארץ תרצה את שבתותיה לאחר שבעים שנות גלות, ממילא באופן פשוט אמורים ישראל לחזור לאדמתם כיון שבטלה סיבת הגלות, אמנם מעיון בדברי הרמב"ן על התורה נראה אחרת. הרמב"ן בברית בין הבתרים כותב (בראשית פרק ט"ו י"ח) "ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר - הנה הקדוש ברוך הוא הבטיח את אברהם במתנת הארץ פעמים רבים, וכולם לצורך ענין, וכו'. וכאשר צוהו על המילה אמר לו לאחזת עולם לאמר שאם יגלו ממנה עוד ישובו וינחלוה. והוסיף והייתי להם לאלהים, שהוא בכבודו ינהיג אותם ולא יהיו בממשלת כוכב ומזל או שר

משרי מעלה, כאשר יתבאר עוד בתורה. וכו' וכן בעת המילה כשאמר "לאחזת עולם" אמר לו "ונתתי לך" בעתיד", עכ"ל הרמב"ן. ביאר הרמב"ן שבברית שכרת הקב"ה עם אברהם במילה הובטח לו שגם אחרי הגלות יזכו לחזור לארץ. ולכאורה הביאור בזה הוא שכשחוטאים ולא מכירים בקדושת הארץ שהיא הקדושה שבתוך הטבע, צריך האדם להתרומם לדרגה של קדושה מעל הטבע, ובכוח זה יוכל להשריש את הקדושה שבתוך הטבע. ברית המילה שמצוותה בשמיני המספר המייחד את הקדושה שמעל הטבע, בכוחה להחזיר את ישראל לארצם אחר גלותם.

גם בארץ ישראל ישנו שבט שלא זכה בנחלת הארץ, ולא מחמת פחיתותו, אלא אדרבה מחמת מעלתו, והוא שבט לוי כמבואר ברמב"ם סוף ה' שמיטה ויובל וז"ל "ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתה עם אחיו, מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, שנאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר ברך ה' חילו, והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך". שבט לוי עומדים בדרגה גבוהה מהדרגה של הקדושה שבתוך הטבע, כמבואר בספרים, הכהן הגדול הלבוש בשמונה בגדים, שמבטא את הקדושה שמעל הטבע, וגם הכהן ההדיוט הוא מתעלה מעל הקדושה שבטבע [כהן גימ' שבעים וחמש, המספר הממוצע בין ריבוי השבע – שבעים לריבוי השמונה – שמונים כמבואר במהר"ל (נר מצוה ובבאר הגולה באר ו' פ"ח)], וע"כ הם נבדלים למעלה מהארץ כי הם עצמם נחלת ה'.

במלחמת החשמונאים שהיו מעטים ביותר כמבואר ברש"י בוזאת הברכה (פרק ל"ג פ' י"א), על הפסוק "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון", שהתפלל משה עליהם מכיון שהיו י"ג אנשים מול צבא גדול, ואיך חשבו לצאת למלחמה הרי זה כמאבד עצמו לדעת. אמנם בדברי הרמב"ם הנ"ל מיושב הדבר, שבט לוי איננו כשאר האנשים ושאר החילות, הם חילו של ה' כמבואר בתחילת הפסוק ברך ה' חילו – חיל הקב"ה, ובחיל כזה ברור שבכוחם לגבור על כל חיל – חיל האדם. החיל של מעל הטבע גובר על חיל הטבע.

ידועים הם דברי הרמב"ן בפר' בהעלותך שכתב "למה נסמכה פרשת מנורה לחנכת הנשיאים, לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו שלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב, לשון רש"י ממדרש אגדה. ולא נתברר לי למה נחמו בהדלקת הנרות, ולא נחמו בקטורת בקר וערב ששבחו בו הכתוב שימו קטורה באפק, ובכל הקרבנות, ובמנחת חביתין, ובעבודת יום הכפורים שאינה כשרה אלא בו,

ונכנס לפני ולפנים, ושהוא קדוש ה' עומד בהיכלו לשרתו ולברך בשמו, ושבטו כלו משרתי אלהינו. ועוד מה טעם לחלישות הדעת הזו, והלא קרבנו גדול משל נשיאים, שהקריב בימים ההם קרבנות הרבה כל ימי המלואים. ואם תאמר שהיו חובה ונצטוה בהם, וחלשה דעתו על שלא הקריב נדבה כמוהם לחנכת המזבח, גם הדלקת הנרות שנחמו בה חובה ונצטוה עליה. אבל ענין ההגדה הזו לדרוש רמז מן הפרשה על חנכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצוני לומר חשמונאי כהן גדול ובניו. ובלשון הזה מצאתיה במגלת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר, ראיתי במדרש כיון שהקריבו שנים עשר שבטים ולא הקריב שבט לוי וכו', אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו, יש חנכה אחרת שיש בה הדלקת הנרות ואני עושה בה לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנוכה שקרויה על שמם, והיא חנכת בני חשמונאי, ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח עכ"ל. וראיתי עוד בילמדנו וכן במדרש רבה, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לאהרן אל תתירא, לגדולה מזאת אתה מוכן, הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו - וכל הברכות שנתתי לך לברך את בני אינן בטלין לעולם. והנה דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות חנכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו. וכן ברכת כהנים הסמוכה לחנכת הנשיאים נוהגת לעולם, דרשו סמוכין לחנכת הנשיאים מלפניה ומלאחריה בכבודו של אהרן שלא נמנה עמהם, עכ"ל הרמב"ן. ולכאורה צ"ב שהרי אהרן היה מצטער על זה שהוא לא הקריב נדבה ולא שבטו, וניחמו בחשמונאים וא"כ שבטו הקריב נדבה אבל מה ינחם את אהרן על זה שהוא לא הקריב נדבה.

ונראה לומר שהנה הרמב"ם בהמשך הדברים כתב "ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו, לדעה את ה', והלך ישר כמו שעשהו האלקים, ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי". ונראה מקורו של הרמב"ם שאדם יכול לקדש את עצמו להיות קדש קדשים הוא מהפסוק בדברי הימים א' פרק כ"ג פסוק י"ג "בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם" וגו'. והנה המלב"ם על התורה מציין פסוק נוסף בסוף פרשת תצוה (ל' י') "וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר עליו לדרתיתכם קדש קדשים הוא לה". וז"ל המלב"ם "וע"ד הדרוש ר"ל שאהרן היה השורש והמקור לכלל הכהונה עד סוף כל הדורות, כי כל זרע אהרן זכו בכהונה

בזכותו, ומעשה הכ"ג ביוה"כ נקרא ע"ש אהרן כמ"ש בזאת יבא אהרן אל הקדש וכן תמיד, כי כל הכהנים הגדולים אחריו יכנסו מכחו ומזכותו, ע"ז פי' מ"ש וכפר אהרן על קרנותיו, ר"ל שכל כהן המכפר נקרא ע"ש אהרן, ופי' הטעם כי מדם חטאת הכפורים אחת בשנה יכפר עליו לדורותיכם, שכפרת אהרן ימשך לדורות עולמים, יען כי קדש קדשים הוא, ר"ל אהרן הוא ק"ק כמ"ש (דה"א כג) ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים, וע"כ הוא המסבב הכפרה לדורות על ידי העבודה שעבד בהיכל ביוהכ"פ הראשון, שזה נשאר להיות צינור ומשפיע את הכפרות שיהיו לדורות, עכ"ל. המלב"ם ביאר ענין נפלא שכל עבודת יוה"כ הוא מכוחו של אהרן, ונראה שזהו הביאור ברמב"ן שכל חנוכת בית חשמונאי כל נדיבות לבם היה מכוחו של אהרן שהוא אהרן התייחד במעלות אלו שנדבו רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו וע"כ זכה לכהונה גדולה ובזכותו זכו גם החשמונאים במעלתם, וע"כ שלך גדולה משלהם. ונראה כן מלשון הרמב"ם שהבאנו שכל שנדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו יכול להתקדש להיות קדש קדשים, כקדושתו של אהרן שנדבה רוחו והקב"ה הקדישו להיות קדש קדשים.

לכאורה דברי הרמב"ם צ"ע שהרי פתח בזה שכל אחד יכול להיות כשבט לוי, ומסיים שנהיה קדש קדשים כהבדלתו של אהרן שהיה קדש קדשים. והרי אהרן נבדל מהלויים שהיו קודש ונהיה קדש קדשים וא"כ כל אדם מישראל שדומה לשבט לוי היה לו להיות קדש, ולא קדש קדשים. ונראה שהרמב"ם בא להוסיף בזה דבר נפלא שיש דרגות ברמת ההתבדלות מהעולם, ולעמוד ולשרת את הבורא יתברך, ישנו דרגה של שבט לוי ויש דרגה מעולה יותר של כהנים, ויכול האדם להגיע עד לרמה של הכהונה – קדש קדשים, ולהתעלות יותר מהדרגה של קדש וזהו שסיים הרמב"ם כמו שזכה לכהנים ללויים, שיכול להתרומם להיות כהן או לוי.

עבודת הכהנים ומעלת התמיד

נאמר בסעודת סיום

הרה"ג אריה יהודה וגשל - מנהל רוחני בישיבת תפארת התלמוד

רצוני לבטא את שמחת האברכים על זכותנו ללמוד בכולל חשוב זה, ובפרט מסכת שביעית, שחביבה היא מאד ככל השביעיות האחרים.

(א) בחינת 'תמיד' בעבודה

כותב הב"ח (הלכות חנוכה סוס"י תרע): "עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה וכו', לבטל התמיד, ועוד אמר להם מצוה אחת יש בידם, אם אתם מבטלין אותה מידם כבר הם אבודים, ואיזה זה הדלקת מנורה שכתוב בה (שמות כז, כ): 'להעלות נר תמיד' - כל זמן שמדליקין אותן, תמיד הם עומדים, וכשחזרו בתשובה למסור נפשם על העבודה, הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה', על כן נעשה הנס ג"כ בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה".

יש לעיין בדבריו הק': (א) הגזירה לדעתו היתה ביטול קרבן תמיד והדלקת המנורה בגלל התרשלותם, ובמגילת אנטיוכוס מובא שגזרו על שבת מילה וחודש, ושאחותם נלקחה להגמון, ונראה מזה שנכשלו בדברים נוספים, ובאגדות אחרות מובא שגזרו להקריב חזיר על המזבח ועוד גזירות שונות, ומדוע נקט הב"ח דוקא קרבן תמיד והמנורה? (ב) הישועה לדבריו נעשתה ע"י הכהנים עובדי העבודה בגלל שהם אלו שחטאו, וכשחזרו בתשובה נעשתה הישועה על ידם, אולם ב'על הנסים' אנו אומרים 'וזדים ביד עוסקי תורתך', שהישועה נעשתה ע"י לומדי התורה (בשם אדמו"רי פיטסבורג ראיתי מובא, שחנוכה הוא היו"ט וזמן קבלת תורה נוסף של לומדי התורה, שקיבלו מחדש את התורה במס"נ), ומדוע תולה הב"ח את הישועה בכהנים?

נוכל להבין מדברי הב"ח, במה וכיצד היתה ההתרשלות שלהם בעבודה, לא שהקריבו את הקרבנות שלא כדיון או לאחר הזמן וכדו' אלא מפני חסרון 'הקביעות' בעבודה. היוונים ביטלו דווקא את קרבן התמיד והדלקת המנורה, ומדוע עבודות אלו ולא קרבנות אחרים או לחם הפנים וכדו'? הם ביטלו את קרבן ה'תמיד' ואת המנורה שכתוב בה להעלות נר 'תמיד', משמע שכוונתם היה לבטל את עניין ה'תמיד' שבעבודת

ה', וכלומר, 'הקביעות' בעבודה, וכיון שהגזירה היתה מידה כנגד מידה בדבר שנכשלו, יש להבין שגם ההתרשלות שלהם היתה בענין זה של הקביעות וה'תמיד'. הקריבו כדין ובזמן ובכל פרטי ההלכות, אלא שאח"כ יצאו להפסקה ולמנוחה, והעבודה שלהם לא היתה ברצף ובקביעות (עי' שיחות מוסר להג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל [עמ' שצב] על חסרון ההפסקות באמצע הלימוד, ואת אימרת הכנף שלו הידועה, פעמיים 12 אינם 24 - הוספת הג"ר יוסף אפרתי שליט"א).

'עוסקי תורתך' המופיע ב'על הניסים' לא בא לאפוקי כהנים, משום שכהנים אלו היו עוסקי תורה הגדולים ביותר (בספר היוחסין [עמ' 14] מובא שיוחנן ובנו מתתיהו נמנו בשלשלת של 'מוסרי התורה'), אלא שבא לומר שהתיקון והישועה על התרשלותם באה מ'כוח' זה שעסקו בתורה. יסוד התורה שבע"פ הוא המסירות והשקידה ללא שיעור, בחינת 'ושב אוהלים' הראשון - יעקב אבינו, שארבעה עשרה שנה בישיבת שם ועבר לא ישן על מיטתו, אלא עסק בתורה בחתירה תמידית להתעלות בה (כלשון המדרש תנחומא [פ' נח אות ג] "שכל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבע"פ, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה עיי"ש באריכות).

בכוח זה של 'עוסקי תורה' (כפי שדייק הג"ר נחום פרצוביץ זצ"ל, שלא כתוב 'לומדי' תורה אלא 'עוסקי' תורה, היינו ביגיעה בלתי פוסקת) שלימודם תמידי ובלתי פוסק, תקנו את ההתרשלות ואת הפגיעה בבחינת ה'תמיד' שבעבודתם.

בעבודת ה'תמיד' יש שני חלקים: א) קביעות ועסק תמידי ללא רפיון ומנוחה. ב) צירוף של התלהבות לעבודה, באש הולך וחזק כל הימים, וקיומה בשמחה ובאהבה שזה ערובה להמשך העבודה. קרבן התמיד הוא כנגד חלק הראשון - הקביעות והעסק התמידי, והדלקת המנורה הוא כנגד החלק השני - השמחה והבעירה ('ברענ' בידיש) בעבודת ה' שתמיד מתחזקת ועולה.

במסירות נפש על העבודה יש את שני הבחינות, הסירוב המוחלט 'להפסיק' בעבודה, והקנאות ואש הדביקות למסור נפש עליה.

(סיום לשון הב"ח): "על כן נעשה הנס ג"כ בנרות, תחת אשר הערו נפשם למות על קיום העבודה", וכלומר, לא רק שהחזירו להם את עניין ה'תמיד' שבעבודתם (להעלות נר תמיד) אלא שעוד זכו לקבל בחזרה את הבעירה בעבודה המרומז באש הנרות.

זהו לימוד אחד שיש ללמוד מדברי הב"ח, את אופן לימוד התורה ברצף ובבעירה.

ב) האחריות של עובדי העבודה

נקודה נוספת למדנו מדברי הב"ח, ההתרשלות של הכהנים הביאה אסון על כל העם, ומדוע לא נענשו רק הכהנים לחוד? הכהנים הם ראשי העם ונשמתו, עיני כל העם נשואות אליהם ללמוד ממעשיהם וללכת בדרכם. פגם קטן אצל הכהנים מביא לחטאים חמורים אצל העם, 'התרשלות' הכהנים בעבודה מביאה לחילול המזבח והקרבת חזיר עליו ע"י העם, וכשהכהנים פוזלים אל מנעמי החיים ותענוגי עוה"ז, אצל העם זה גורם למכשולים בעריות וכדו'.

הב"ח מציין לנו את גודל אחריות הכהנים, ששורש כל הגזירות רעות נובע מהתרשלותם, משום שכשלו קטן שלהם מצמיח חטאים גדולים אצל העם (כמאמר הג"ר ישראל מסלנט זצ"ל, שאם בן התורה כאן אינו לומד כמו שצריך, התוצאה תהיה שהסטודנט בפרזי משתמד. על דרך זה הביא הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל מדברי הרמב"ן [דברים כט, יז] עה"פ 'פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה': "שורש רע שיפרה וישגה, ובימים הבאים יוציא פרחים רעים ויצמיח מרורות, כי האב שורש והבן נצר משרשיו יפרה", ששורש רע קטן אצל האבא נהפך לעץ מרורות אצל הבן, ובגלל זה ייענשו ויוכלו לגזור עליהם כל מיני גזרות. מכאן האחריות הגדולה של לומדי התורה (שהם היום במקום עובדי העבודה) לנצל את הזמן וללמוד ברצף ובעומק העיון, משום שאם יתרשלו, ילמדו מהם המון העם ויכשלו בדברים חמורים יותר.

בכולל נפלא זה עוסקים האברכים החשובים זה שנה וחצי מתוך אהבה בתענוגים במסכת שביעית, ברמת שקידה לא מצויה ובלמוד ללא הפסקות ובלי רפיון, בבעירה תמידית להגיע לעומק הבנת הסוגיות ולהתעלות בידיעת תוה"ק, בלימוד בחבורה כולם יחד, ובדיבוק חברים מתוך נעימות ומידות טובות.

ע"כ באנו ברינת 'מה אשיב להשם', עם הכרת הטוב עמוקה לראש בית המדרש הג"ר יוסף אפרתי שליט"א, ולראש הכולל הרב סטאר שליט"א, ובתפלה שהשם ית' יברך אותם שיוכלו להמשיך לעמוד על משמרתם ולהצליח בעבודתם, מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

